

2014

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
2. časť

Slováci v rakúsko-uhorskej armáde počas I. svetovej vojny (1914 - 1918)

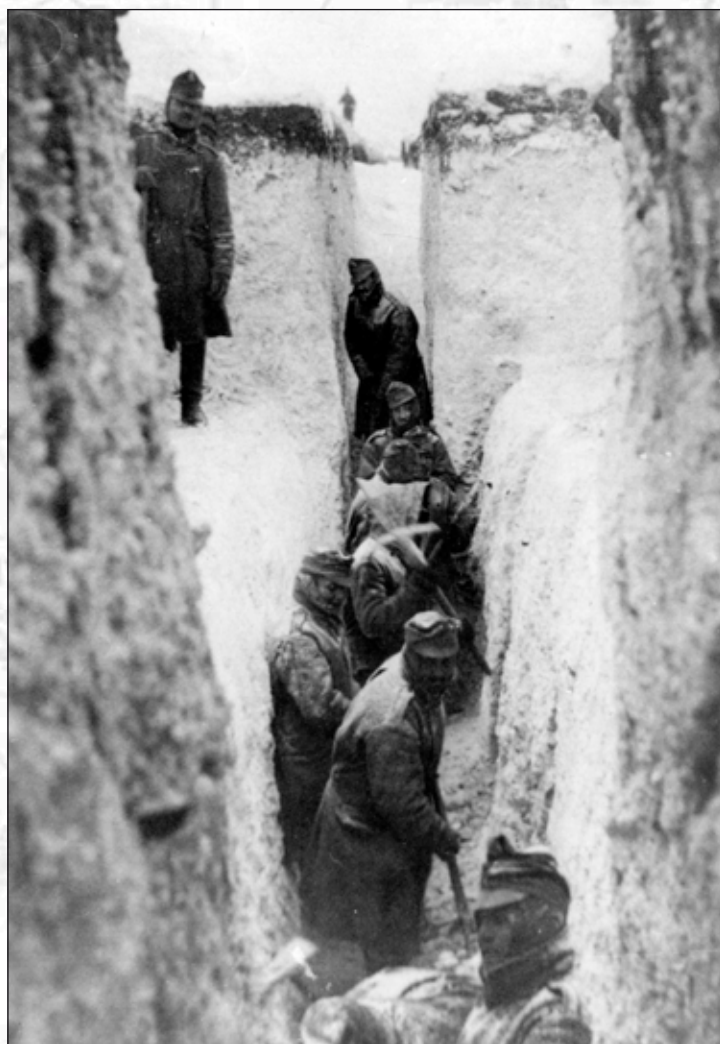
Prvá svetová vojna sa významným spôsobom dotkla slovenského národa. Slováci tvorili časť populácie v mnohonárodnom Rakúsko-Uhorsku a preto boli s jeho vojenskými dejinami nevyhnutne spojení.

Tvorili asi 3,5% celkového počtu cisársko-kráľovskej armády. Vojnové osudy ich zaviedli na východný, balkánsky i taliansky front.

Najpočetnejšie zastúpenie mali Slováci v pechote a delostrelectve. Pomerne málo Slovákov slúžilo v jazdeckve a vo vojnovom námorníctve by sme dokázali nájsť len zopár jednotlivcov. Percentuálne slúžilo najviac Slovákov v 71. pešom pluku, ktorý mal svoje veliteľstvo a doplnovací okres v Trenčíne. Územie dnešného Slovenska patrilo do kompetencie V. zboru v Bratislave a VI. zboru v Košiciach.

Po vypuknutí prvej svetovej vojny boli „slovenské“ jednotky V. a VI. zboru nasadené v rámci 1. a 4. rakúsko-uhorskej armády na východnom fronte v Haliči. Svojim nasadením si vyslúžili viacero pochvalných vyjadrení zo strany velenia. V menšej miere sa Slováci dostali na balkánsky front.

Na jar 1915 vstúpilo do vojny proti Rakúsko-Uhorsku Taliansko. Otvorili sa ďalšie fronty – v Alpách a na rieke Isonzo (Soča). K Slovákom nasadeným v rámci tu bojujúcich plukov sa neskôr z východného frontu pridal prisunutý 71. trenčiansky a 72. bratislavský peší pluk.

Budovanie palebného postavenia pre delostreleckú batériu na ruskom fronte na rieke Ikve v roku 1916.

Poručík Štefan JURECH (prvý sprava), príslušník 71. pešieho pluku (trenčianskeho) c. a k. armády pred odchodom na front, rok 1916.

Útok bratislavského 72. pešieho pluku na východnom fronte pri Rudniku.

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2014
2. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš
Oddelenie výchovných a kultúrnych
činností
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Gabriela SOTONIAKOVÁ
tel.: 0960 428165
e-mail: gabriela.sotoniakova@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

Slováci v rakúsko-uhorskej armáde počas prvej svetovej vojny (1914 - 1918).
Pripravil: Mgr. Peter CHORVÁT, PhD.

3. strana obálky:

Celorezortné súťažné prehliadky.
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

Rok vydania: 2014

Vydanie: prvé

Náklad: 300 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš,
Štáb pre podporu operácií,
Generálny štáb Ozbrojených síl SR,
2014

ISBN 978-80-89609-06-2

Obsah:

- 1. Psychologická starostlivosť v kontexte pôsobenia v operáciách medzinárodného krízového manažmentu - východiská, súvislosti, otázky.**
kpt. Mgr. Michaela ŠTAMMOVÁ, kpt. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ, Mgr. Zuzana TOMÁŠKOVÁ 2
- 2. Predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie v OS SR.**
mjr. PhDr. Pavel CZIRÁK, PhD. 22
- 3. Slováci v rakúsko-uhorskej armáde počas prvej svetovej vojny (1914 - 1918).**
Mgr. Peter CHORVÁT, PhD. 44

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Texty článkov neprešli jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

POZNÁMKY

PSYCHOLOGICKÁ STAROSTLIVOSŤ V KONTEXTE PÔSOBENIA V OPERÁCIÁCH MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU – VÝCHODISKÁ, SÚVISLOSTI, OTÁZNIKY

kpt. Mgr. Michaela **ŠTAMMOVÁ**, kpt. Mgr. Oľga **KOHÁRYOVÁ**, Mgr. Zuzana **TOMÁŠKOVÁ**

ÚVOD

V ostatných rokoch stúpajúce množstvo samovrážd amerických vojakov púta záujem nielen médií a verejnosti, ale stalo sa tiež predmetom jednej z najväčších výskumných štúdií¹, ktorú zrealizoval Národný inštitút mentálneho zdravia v USA a ktorej výsledky boli zverejnené v marci 2014. V rámci tejto štúdie výskumníci preskúmali záznamy takmer milióna amerických vojakov. Vedci sa už dlhšie dohadovali, že celkový tlak, ktorému čelí armáda doma aj v zahraničí počas vojnových rokov, prispieva k nárastu samovražedného konania a že tieto úmrtia nie sú výhradne dôsledkom bojového nasadenia². Výsledky štúdie tieto predpoklady potvrdili. Medzi jej kľúčové zistenia patrí, že zatiaľ čo nárast samovražednosti vojakov, ktorí slúžili v Iraku a Afganistane sa od roku 2004 do roku 2009 viac než zdvojnásobil (na viac ako 30 samovrážd na 100 000 vojakov), samovražednosť vojakov, ktorí neboli nikdy nasadení sa v tomto období takmer strojnásobila (na 25 – 30 samovrážd na 100 000 vojakov). Tempo nárastu samovrážd civilnej populácie s podobnými demografickými charakteristikami zostalo v tomto období nezmenené (19 samovrážd na 100 000 obyvateľov). V rámci výskumu boli skúmané údaje o vojakoch len do konca roka 2009, ale nárast samovražednosti v armáde pokračoval aj ďalej a svoj vrchol dosiahol v roku 2012. Minulý rok bol konečne zaznamenaný pokles.

Autori štúdie predstavili hypotézu, že samovraždy vojakov súvisia okrem iného s niektorými trendmi armádneho personálneho manažmentu. Jedným z týchto trendov bolo, že do armády boli prijímaní aj záujemcovia s nízkym vzdelaním alebo dokonca so záznamom v registri trestov. Iný trend sa týkal udržiavania personálu, konkrétne praktík, ktoré nútili vojakov zostať v službe aj po uplynutí ich záväzku. Obe tieto praktiky prispievali k nárastu samovrážd vojakov.

U skúmaných vojakov boli zistené niektoré rizikové faktory, ktoré môžu predikovať suicidálne konanie ako napr. problémy v oblasti duševného zdravia, degradácia počas kariéry alebo udelené disciplinárne postihy. Ďalej sa zistilo, že približne jeden zo štyroch vojakov trpel aspoň jednou psychiatrickou poruchou a približne jeden z desiatich kombináciou viacerých porúch. U takmer tretiny vojakov, ktorí sa pokúsili o samovraždu, boli zistené duševné poruchy, ktorými trpeli ešte pred vstupom

1) ZOROYA. G.: *Study: High suicide rates for soldiers in, out of war.*

2) Podľa posledných zistení predstavuje vysoké nároky na psychiku vojakov predovšetkým intenzita bojových operácií, nasadenie dlhšie ako 6 mesiacov a opakované nasadenie. Nižší vek nasadených vojakov tiež predstavuje vyššie riziko psychických zlyhaní. Navyše u vojakov, ktorí nasadenie nezvládajú sa častejšie vyskytuje nežiadúce správanie sa k domácejmu obyvateľstvu v priestore nasadenia, ako napr. fyzické útoky alebo poškodenie súkromného vlastníctva i v prípadoch, kedy to nie je potrebné.

do armády. Autori štúdiu uzatvárajú konštatovaním, že tieto prípady naznačujú, že preverovanie záujemcov o vstup do armády by sa malo v rámci procesu regrutácie skvalitniť.

Iná americká štúdia³ odhalila vzťahy medzi nárastom samovražednosti a znižujúcou sa podporou verejnosti vojenskému angažovaniu sa USA v Afganistane a Iraku a tiež nižšou bojovou morálkou a skupinovú kohéziou tých jednotiek, kde sa vyskytli nedostatky v oblasti vedenia ľudí. Tieto zistenia dávajú zmysel skúsenostiam americkej armády, kedy sa množstvo samovrážd vojakov nedarilo znižovať ani napriek zvýšenému úsiliu duchovnej služby a tímov mentálneho zdravia, množstvu zrealizovaných výskumov o posttraumatickej stresovej poruche a traumatických zraneniach mozgu, inovácii výcvikových programov a zvyšovaní všeobecného povedomia o problematike samovrážd či zvýšenej starostlivosti o rizikových jedincov.

Nielen z vyššie uvedeného, ale aj z historických skúseností v rámci vojenskej psychológie je zrejmé, že psychologickú starostlivosť o vojakov je potrebné koncipovať široko. V nasledujúcich riadkoch je preto predložená čitateľovi informácia o historickom vývine vojenskej psychológie, o jej špecifikách a tiež o súbore psychologických činností, ktoré sú v rámci Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) realizované za účelom zabezpečovania a zvyšovania psychickej pripravenosti vojakov. Príspevok tiež informuje o pripravenom modeli psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov, ktorí boli vyslaní na plnenie úloh do operácií medzinárodného krízového manažmentu (ďalej len „MKM“) a o zdravotných rizikách, ktoré predstavuje nadlimitná – extrémna psychická záťaž.

1 HISTORICKÝ KONTEXT PSYCHOLOGICKÝCH ČINNOSTÍ VO VOJENSTVE

Všetky armády a ozbrojené sily, ktoré pripravovali a viedli vojny sa v histórii svojej existencie zaoberali štúdiom ľudského správania, ktoré je zároveň predmetom psychológie ako vedy. Ale až problémy spojené s rapidným nárastom americkej armády vygenerovali prvé pokusy využiť práve vznikajúcu vedu – psychológiu na riešenie problémov armády. Po vstupe USA do 1. svetovej vojny v roku 1917 ponúkla komisia psychológov pod vedením prezidenta Americkej psychologickej asociácie Dr. Roberta M. Yerkesa podporu vojnovému úsiliu. Táto ponuka viedla k založeniu divízie psychológie v rámci Úradu hlavného lekára americkej armády. Hlavné úsilie tejto divízie bolo orientované na vývoj psychologických testov na meranie intelektových schopností. Prvé testy intelektových schopností, ktoré boli administrované skupinovo, čo znamenalo nový, diametrálne odlišný postup poznávania človeka, sa využívali na rýchlu identifikáciu intelektovej úrovne regrútov. Takéto poznatky o ľuďoch sa využívali pre rozhodnutie o zaradení do služby alebo o prijatí do výcviku dôstojníkov. Do januára 1919 bolo otestovaných viac ako 1,7 milióna mužov, vrátane 42 000 dôstojníkov. Okrem vývoja vstupných testov táto komisia zabezpečovala vzdelávanie o vhodných výcvikových metódach a poradensky pôsobila v rámci výcviku dôstojníkov. Zaoberala sa tiež rozvojom metód a postupov pre zvyšovanie

3) MASTROIANNI, G. R. - SCOTT, W. J.: *Reframing suicide in the military.*

POZNÁMKY

bojovej efektívnosti a bojovej morálky. Práca Dr. Yerkesa a jeho kolegov znamenala zrodenie vojenskej psychológie a založila dôležitý precedens – psychológia v armáde sa etablovala a legitimizovala. Po skončení 1. svetovej vojny úsilie vojenských psychológov ustalo s tým, ako boli ozbrojené sily na celom svete demobilizované.

Rýchla expanzia americkej armády počas 2. svetovej vojny vygenerovala intenzívny záujem o problematiku vodcovstva, predovšetkým v malých jednotkách. V tom čase bol prevládajúci názor, že lídrom sa človek musí narodiť a preto sa počiatočné úsilie zameralo na vývoj testov, ktoré by dokázali identifikovať jednotlivcov s vrodenými predpokladmi pre vedenie ľudí. Ale potreba lídrov malých jednotiek v americkej armáde bola v tom čase tak obrovská, že sa do istej miery pripustila aj novovznikajúca teória a to, že vodcovstvo je schopnosťou, ktorú človek získava a teda je možné ju aj vycvičiť. Dnes nikoho neprekvapuje, že následné výskumy, zaoberajúce sa vzťahmi medzi selekciou a výberom veliteľov a ich neskorším výkonom a tiež úspešnosťou výcvikových programov boli nejednoznačné a prinášali dôkazy v prospech oboch protichodných teórií. V dôsledku toho sa problematika vodcovstva stala významnou výskumnou témou vojenskej psychológie.

Počas 2. svetovej vojny prišlo tiež k rozmachu využitia sociológov a sociálnych psychológov v armáde. Participovali na analýzach vojenských systémov protivníka, priniesli techniky psychologického boja a iniciovali aj výskumy vojnových zajatcov a vývin hodnotiacich metód na posudzovanie výkonnosti malých jednotiek. Zároveň sa tiež od roku 1941 spustila realizácia množstva výskumov orientovaných na problematiku postojov, morálky a motivácie. Takéto aplikované výskumy počas vojny priniesli nielen užitočné informácie tvorcom rôznych armádnych politik, ale aj novú metódu – sociálno-psychologický prieskum⁴. Známe sú tiež výskumy vojenského maskovania, starostlivosť o zranených vojakov s dôrazom na obnovu ich psychických funkcií a pod.

Druhá svetová vojna teda hlboko ukotvila využitie psychológie v armáde. Činnosti behaviorálnych vied boli rozvíjané alebo zakladané v armádnych inštitúciách takmer vo všetkých krajinách.

Reálne fungovanie vojenskej psychológie sa na našom území spája so vznikom Československej republiky v roku 1918. Medzi širšie vplyvy, ktoré podnietili jej rozvoj patria dôsledky 1. svetovej vojny, rozvoj psychologického výberu na funkcie v armáde spriateleneho Francúzska a prudký rozvoj psychotechniky v USA. Výrazný rozvoj vojenskej psychológie zaznamenávajú tridsiate roky 20. storočia, kedy sa v súvislosti s nástupom fašizmu koncipuje branná psychológia a premyslený výber ľudí na funkcie v armáde a obrannom priemysle. Ďalší rozvoj vojenskej psychológie na našom území zastavila okupácia v roku 1939.

Neskôr sa vojenská psychológia aktivizovala po roku 1960, kedy vznikla sekcia vojenskej psychológie Československej psychologickkej spoločnosti a sformovala sa silná garnitúra vojenských psychológov, ako napríklad prof. Oldřich Mikšík

4) GAL, R. - MANGELSDORFF, A. D. (Ed.): *Handbook of Military Psychology*.

a doc. Ján Vonkomer. Vyšli učebnice vojenskej psychológie, pozornosť vojenských psychológov sa sústredila na problematiku zvládania psychickej záťaže, psychologické prípravy na jej zvládanie a poznávanie a formovanie osobnosti vojaka⁵. Vyvinuli sa špecifické psychodiagnostické testy pre vojenskú populáciu. Odkaz tejto generácie vojenských psychológov je rozvíjaný aj naďalej, obohatený o aktuálne témy, vyplývajúce z poslania a úloh OS SR.

2 SÚČASNÉ SMEROVANIE PSYCHOLOGICKÝCH ČINNOSTÍ V OS SR

Psychologická činnosť všeobecne je definovaná⁶ ako skúmanie, výklad, ovplyvňovanie a prognostické hodnotenie správania človeka alebo skupiny ľudí psychologickými metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi aktuálnym poznatkom psychologických vied a stavu praxe, ďalej je to psychoterapia, psychologické poradenstvo a používanie psychodiagnostických metód a testov.

Vojenská činnosť a jej najvýznamnejšia forma – bojová činnosť – predstavuje vzájomné pôsobenie človeka a situácie, ktoré sa vyznačuje nielen špecifickými cieľmi, ale často aj extrémnymi podmienkami jej vykonávania, ako napr. riziko ohrozenia života alebo zdravia, neočakávanosť a premenlivosť situácie, vysoké vypätie fyzických, ale aj psychických síl. Špecifické sú aj spôsoby dosahovania cieľov, ako napr. ničenie hodnôt alebo zničenie živej sily protivníka. Súčasťou výkonu vojenskej činnosti sú tiež špecifické, pre ňu charakteristické sociálne vzťahy a väzby a tiež určité zvláštnosti v prejavoch mechanizmov jej psychickej regulácie. Z uvedeného vyplývajú okrem iného aj vysoké nároky na psychické kvality profesionálnych vojakov, ako napr. nároky na pružnosť a citlivosť sensorického systému, pružnosť procesov hodnotenia, predvídania a rozhodovania, schopnosť zvládať intenzívnu psychickú záťaž. V náročných a nebezpečných situáciách dochádza pri nesplnení týchto požiadaviek k niektorým nežiaducim zmenám v činnosti jedincov a kolektívov, ako napr. odklon od cieľa, zníženie presnosti pri plnení úloh až po prejavy zlyhania a prerušenia činnosti, prípadne neschopnosti ďalšieho plnenia úloh⁷.

2.1 Špecifická psychologických činností v rezorte obrany

Realizácia psychologických činností v rezorte obrany je vo viacerých ohľadoch špecifická. Ide o vysoko špecializované činnosti, charakteristické aplikovaním aktuálnych psychologických poznatkov a obzvlášť poznatkov vojenskej psychológie do vojenskej praxe. To znamená, že vojenský psychológovia musia byť na jednej strane odborníkmi v oblasti psychológie, na strane druhej musia poznať a porozumieť konkrétnym cieľom, úlohám a podmienkam, v ktorých sú tieto napĺňané a na základe toho identifikovať z nich vyplývajúce zdroje psychickej záťaže. Ďalej potom uplatňovať vhodné psychologické metódy a postupy. Podobne aj pri realizácii psychodiagnostických vyšetrení musí byť psychológovi zrejmé, aké sú špecifická pracovných pozícií a z nich vyplývajúce nároky na konkrétne výkonové a osobnostné dispozície.

5) DIANIŠKA, G.: *O histórii vojenskej psychológie*.

6) Zákon č. 199/1994 Z. z. o psychologickéj činnosti a Slovenskej komore psychológov.

7) PAVLICA, K.: *Základy vojenské psychológie*.

POZNÁMKY

Nemenej závažnou skutočnosťou, ktorá významne ovplyvňuje výkon psychologických činností v rezorte je fakt, že zadávateľom úloh pre psychológa, čiže akýmsi pomyselným klientom často nie je samotný profesionálny vojak alebo zamestnanec, ktorý je objektom jeho práce, ale organizácia ako taká prostredníctvom systému velenia a riadenia. Spravidla ide o také psychologické činnosti, ako napr. psychodiagnostické vyšetrenia za účelom výberu na špecifické pracovné pozície alebo preventívne psychologické skriningové vyšetrenia.

2. 2 Psychologická starostlivosť v kontexte pôsobenia v operáciách MKM**2. 2. 1 Psychodiagnostické vyšetrenia**

Už samotné psychodiagnostické vyšetrenie občanov orientované na posúdenie ich spôsobilosti na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka⁸ zohľadňuje predpokladané vyslanie do misií a operácií MKM. V súvislosti s tým sú predmetom vyšetrení také požiadavky na osobnostnú a výkonnostnú výbavu budúcich profesionálnych vojakov, ako napr. emocionálna stabilita, schopnosť prispôbiť sa prostrediu a regulovať svoje správanie, odolnosť voči záťaži, zodpovednosť, primeraná miera tendencie riskovať, schopnosť spolupracovať. Predmetom vyšetrení sú aj kognitívne vlastnosti jedincov ako pozornosť, psychomotorické tempo, intelektové predpoklady a podobne.

V súlade so Štandardnými operačnými postupmi pre zabezpečenie výberu a personálne zabezpečenie vojakov pri plnení úloh mimo územia Slovenskej republiky SOP-1.0-1 (B) je možné v prípade potreby zrealizovať psychodiagnostické vyšetrenie pracovno-psychických predpokladov na konkrétnu funkciu. Spravidla sa realizuje za účelom rozhodnutia na obsadenie funkcie najvhodnejším profesionálnym vojakom a vykonáva sa výhradne pre potrebu tohto rozhodnutia. O vyšetrenie žiada veliteľ pripravovanej jednotky alebo veliteľ, ktorý zodpovedá za jej prípravu.

Osobnosť jedinca a aj jeho výkonová kapacita sa životnými skúsenosťami vyvíjajú a rovnako sú tiež ovplyvňované aj aktuálnymi životnými okolnosťami. Preto súčasťou vyšetrenia zdravotného stavu profesionálnych vojakov sú aj vyšetrenia aktuálneho psychického stavu, realizované v rámci posúdenia spôsobilosti vykonávať štátnu službu mimo územia Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) pred vyslaním do misií a operácií MKM, na určené pozície v rámci štruktúr NATO a Európskej únie a pred zaradením do Stand-by fázy jednotiek vysokej pripravenosti (NRF). Je realizované klinickými psychológmi v štruktúre vojenského zdravotníctva a v zmluvných zdravotníckych zariadeniach.

2. 2. 2 Psychologická príprava

Psychologická príprava predstavuje cielavedomé a zámerné formovanie psychickej pripravenosti vojakov na aktívne, efektívne a spoločensky žiadúce činnosti

8) V zmysle Vyhlášky č. 495/2005, ktorou sa ustanovujú podmienky zdravotnej spôsobilosti, posúdenia psychickej spôsobilosti a preverky fyzickej zdatnosti na posúdenie spôsobilosti občana na prijatie do štátnej služby.

pri plnení úloh v dynamicky sa meniacich situáciách vojenskej služby a pri nasadení do misií a operácií MKM. Jej hlavným cieľom je pripraviť vojaka po psychickej stránke na úspešné zvládnutie úloh. Psychologická príprava je súčasťou jednotlivých stupňov výcviku (základný výcvik v rámci prípravnej služby, vševojskový výcvik v rámci bojovej prípravy, výcvik do operácií MKM). Cieľom psychologickéj prípravy je pripraviť vojaka na zvládanie záťažových situácií prostredníctvom poznania zdrojov záťaže, postupov pre kontrolu stresu, zásad a postupov psychologickéj prvej pomoci, poznania relaxačných a aktivačných techník a stratégií pre zvládanie konfliktov. Pre profesionálnych vojakov na riadiacich a veliteľských pozíciách je psychologická príprava doplnená o problematiku bojovej morálky, efektivity jednotky a odporúčaných opatrení v prípade mimoriadnych udalostí s následkom vážneho zranenia alebo úmrtia príslušníka jednotky (psychologická krízová intervencia). V súvislosti s prípravou na plnenie úloh v operáciách MKM je psychologická príprava doplnená o problematiku, ktorá súvisí s predurčením jednotky a predpokladanými zdrojmi záťaže (odlúčenie od rodiny, špecifické prostredie pôsobenia, ponorková choroba a pod.). Psychologická príprava je realizovaná spravidla v rámci teoretických zamestnaní. Praktický nácvik zvládania záťažových situácií sa počas vyvedenia presadzuje v praxi pomerne komplikovane.

Keď uvážime, že efektívna psychologická príprava je založená na zámernom vytváraní záťažových situácií a ich opakovaní tak, aby vojaci boli nútení hľadať a upevňovať nové návyky, zručnosti, žiadané spôsoby správania, postoje a vlastnosti a že hlavnými rysmi psychologickéj prípravy sú intenzívnosť, nebezpečenstvo, riziko, neočakávanosť, autentickosť a flexibilita, je zrejmé, že teoretické zamestnania na učebni síce prispievajú k psychickej pripravenosti na plnenie úloh, ale nemôžu byť považované za plnohodnotnú psychologickú prípravu.

2. 2. 3 Psychologická krízová intervencia

Psychologická krízová intervencia je poskytovaná profesionálnym vojakom a zamestnancom rezortu obrany v prípade takých mimoriadnych okolností ako je vážne poškodenie zdravia alebo úmrtie počas výkonu služby, prípadne suicídium profesionálneho vojaka alebo zamestnanca rezortu na pracovisku. Psychologická krízová intervencia je poskytovaná tiež určeným rodinným príslušníkom profesionálnych vojakov a zamestnancov, ktorí zomreli pri plnení úloh.

Psychologická krízová intervencia predstavuje krátkodobý zásah v akútnej fáze po udalosti, smerujúci k podpore znovunadobudnutia schopnosti konať. Je zameraná na poskytnutie emocionálnej podpory a pocitu bezpečia, podporu ventilácie emócií a ich normalizáciu, konfrontáciu s realitou a elimináciu tendencií k odmietaniu a skresľovaniu reality, zhodnotenie adaptačných mechanizmov a prípadnú ponuku efektívnych adaptačných mechanizmov a mobilizáciu zdrojov pomoci. Má pomôcť predísť možným negatívnym dopadom v sociálnych a psychických aspektoch budúceho života zasiahnutých. Takáto krízová intervencia nie je výlučne psychologickou metódou, je však nevyhnutné, aby ju realizovali vyškolení odborní-

POZNÁMKY

ci. V prípade potreby nadväzuje na krízovú intervenciu plnohodnotná psychologická starostlivosť.

2. 2. 4 Psychologické poradenstvo a podpora

Súčasťou psychologickkej starostlivosti je aj poskytovanie psychologického poradenstva. Poradenstvo je zabezpečované priamo psychológmi jednotiek a prostredníctvom e-mailovej psychologickkej poradne prevádzkovanvej psychológmi Personálneho úradu OS SR. Najčastejšie sú riešené otázky partnerských vzťahov a medziľudských vzťahov na pracovisku, konkrétne mobbingu alebo bossingu. Zaujímavosťou je, že e-mailovú psychologickú poradňu preferujú najmä civilní zamestnanci rezortu.

Psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov pôsobiacich v operáciách MKM je aktuálne realizovaná predovšetkým prostredníctvom psychologických skriningových vyšetrení bezprostredne po návrate z nasadenia. Tieto vyšetrenia sú zamerané na identifikáciu rizikových profesionálnych vojakov z hľadiska rozvoja duševných porúch v dôsledku nadlimitnej psychickej záťaže a z hľadiska výskytu adaptačných problémov po návrate z nasadenia. Súčasťou týchto aktivít je aj psychologická edukácia o posttraumatickej stresovej poruche, jej príčinách, symptómoch a terapeutických možnostiach a podpora zvládnutia adaptačného procesu do pracovného i rodinného prostredia po nasadení. Cieľom je minimalizovať negatívne dôsledky odlúčenia, normalizovať adaptačný proces, podporiť profesionálnych vojakov k vyhľadaniu odbornej pomoci v ranných štádiách a predchádzať stavom, kedy v dôsledku rozvoja psychických porúch stratia spôsobilosť pre štátnu službu profesionálneho vojaka.

V súvislosti s pôsobením profesionálnych vojakov v operáciách MKM je v podmienkach OS SR realizovaná aj starostlivosť o rodiny týchto vojakov. Príslušníci psychologickkej služby na tejto starostlivosti vo významnej miere participujú v rovine psychologickkej edukácie, podpory zvládania odlúčenia a v prípade potreby aj psychologického poradenstva pre dospelých rodinných príslušníkov⁹.

Zabezpečenie psychologickkej starostlivosti a podpory profesionálnych vojakov priamo v priestore nasadenia pri vybraných operáciách MKM bolo jednou z hlavných úloh psychologickkej služby od čias jej vzniku. Postupne v dôsledku šetrenia finančných prostriedkov došlo k postupnej redukcii tabuľkových miest psychológov v misiách a operáciách MKM a od decembra 2013 nie je zabezpečovaná psychologická podpora profesionálnym vojakom v priestore nasadenia, dokonca ani počas pôsobenia v operácii ISAF. Psychologická starostlivosť, resp. psychologická krízová intervencia je zabezpečovaná len v období rotácie jednotiek a v prípade mimoriadnych udalostí s následkom úmrtia príslušníka kontingentu.

9) V súlade s Konceptiou starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky (č. ŠbPO-140-85/2013).

Podľa skúseností našich vojenských psychológov približne 30 % skrínovaných profesionálnych vojakov udáva symptómy nadlimitnej psychickej záťaže po návrate z operácie ISAF, ako napr. problémy so spánkom, bolesti hlavy a chrbta, trávacie ťažkosti. Čím kritickejšie vojaci hodnotili pôsobenie svojich nadriadených počas nasadenia, tým častejšie sa u nich prejavovalo nadmerné zaťaženie v psychickej rovine, ako pocity silného hnevu, problémy s koncentráciou, nervozita a ťažkosti upokojiť sa. Za najväčšie zdroje záťaže počas nasadenia spravidla uvádzajú odlúčenie od rodiny a klimatické podmienky a ohrozenie života alebo zdravia. Zdroje, ktoré volia pre vyrovnanie sa so zvýšenou záťažou sú optimálne. Spravidla ide o kolegov, priateľov, kontakt s rodinnými príslušníkmi, šport a humor.

S ťažkosťami, ktoré za istých okolností indikujú posttraumatickú stresovú poruchu sa potýka 3 – 5 % skrínovaných profesionálnych vojakov v závislosti od konkrétnej rotácie. Práve títo profesionálni vojaci sú ohrození rizikom rozvoja posttraumatickej stresovej poruchy a boli zdrojom na prípravu komplexného programu psychologickej starostlivosti po návrate z misí a operácií MKM, ktorý je predstavený čitateľom v ďalšom texte.

3 PROGRAM PSYCHOLOGICKEJ STAROSTLIVOSTI O PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV PO NÁVRATE Z OPERÁCIÍ MKM

Cieľom Programu psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov po návrate z operácií MKM (ďalej len „Program psychologickej starostlivosti“) je skvalitnenie a rozšírenie okruhu psychologickej starostlivosti na obdobie tri a šesť mesiacov po návrate z nasadenia. Načasovanie jednotlivých fáz psychologickej starostlivosti úzko súvisí s obdobiami predstavujúcimi riziko pretrvávania adaptačných problémov, respektíve vzniku psychických porúch súvisiacich s nadlimitnou psychickou záťažou profesionálnych vojakov počas pôsobenia v operácii MKM.

Realizácia Programu psychologickej starostlivosti umožňuje riešiť problémy vojakov po návrate z vyslania v optimálnom čase a výrazne zvyšuje kvalitu psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov po návrate z operácií MKM.

3.1 Definovanie súčasného stavu a z neho vyplývajúce riziká

Napriek tomu, že psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov je v súčasnej dobe na vysokej úrovni, existuje niekoľko oblastí, v ktorých je potrebné pôsobenie psychologickej starostlivosti rozšíriť. Jednou z nich je aj psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov po návrate z operácií MKM.

V súčasnej dobe je psychologická starostlivosť o týchto profesionálnych vojakov realizovaná len pre operácie ISAF a EUFOR ALTHEA, a to v čase ich bezprostredného návratu na Slovensko počas lekárskeho vyšetrení vo Vysokošpecializovanom ústave pre pľúcne choroby v Novej Polianke (ďalej len „VÚPCH Nová Polianka“). Psychologicкую starostlivosť zabezpečuje tím príslušníkov psychologickej služby rezortu Ministerstva obrany SR, ktorých určuje psychológ na Generálnom štábe Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „GŠ OS SR“).

POZNÁMKY

V rámci psychologickej starostlivosti vo VÚPCH Nová Polianka vojaci absolvujú:

- **Psychoedukáciu** zameranú na problematiku adaptácie na pracovné a rodinné prostredie po návrate z nasadenia (príprava na možné problémy, spôsoby ich riešenia a pod.) a na poruchy spôsobené nadlimitnou psychickou záťažou (symptómy posttraumatickej stresovej poruchy a jej terapeutické možnosti).
- **Skríningové vyšetrenie** realizované formou dotazníka, zamerané na podmienky nasadenia, záťažové faktory, pocit ohrozenia života a zdravia počas nasadenia, ťažkosti v rodine, výskyt symptómov nadlimitnej psychickej záťaže a výskyt potenciálnych symptómov posttraumatickej stresovej poruchy.
- **Individuálne psychologické interview** zamerané na vlastné prežívanie misie, individuálne mechanizmy zvládania nadlimitnej psychickej záťaže, problémy počas nasadenia a pod. Pri rizikových profesionálnych vojakoch, pri ktorých je pravdepodobnosť vzniku psychického zlyhania vysoká, odporúča psychológ (vo VÚPCH Nová Polianka) následnú psychologickú starostlivosť po príchode na útvár podľa vlastnej voľby útvárovým alebo civilným psychológom.
- **Ponuka individuálneho poradenstva nad rámec vyššie popísaného programu**, teda pre tých profesionálnych vojakov, ktorí majú potrebu riešiť individuálne svoje aktuálne ťažkosti. Túto možnosť vojaci sporadicky využívajú napríklad pri riešení partnerských problémov a pod.

Jedným z hlavných rizík vyplývajúcich zo súčasného stavu je vákuum v psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov po skríningovom vyšetrení vo VÚPCH Nová Polianka, do obdobia troch a šiestich mesiacov po návrate z operácie MKM. Hrozba rizika spočíva v tom, že psychické následky nadlimitnej psychickej záťaže počas nasadenia sa môžu prejaviť až po niekoľkých týždňoch či mesiacoch po návrate z operácie. Je to obdobie, ktoré môže so sebou priniesť okrem uvedených psychických následkov aj pretrvávajúce adaptačné problémy po návrate z nasadenia.

Ďalším rizikom je absentujúca psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov pôsobiacich v operácii UNFICYP, ktorí bývajú nasadzovaní spravidla na 12 mesiacov. Odlúčenie od rodiny pritom profesionálni vojaci považujú za jeden z najvýznamnejších zdrojov psychickej záťaže počas nasadenia.

Vzhľadom na to, že v súčasnej dobe tieto oblasti psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov nie sú pokryté, nadobúda realizovanie Programu psychologickej starostlivosti o to väčší význam.

3. 2 Program psychologickej starostlivosti

Samotný Program psychologickej starostlivosti je realizovaný prostredníctvom troch na seba nadväzujúcich fáz a zabezpečuje psychologickú starostlivosť o profe-

sionálnych vojakov po ukončení vyslania na plnenie úloh vo vojenských operáciách ISAF, EUFOR ALTHEA, UNFICYP a o profesionálnych vojakov deklarovaných jednotiek síl vysokej pripravenosti. Jeho súčasťou je aj centralizovanie informácií o výskyte psychických porúch a ochorení v súvislosti s nasadením do operácií MKM.

Psychologickú starostlivosť o profesionálnych vojakov po návrate z operácií MKM zabezpečujú príslušníci psychologickej služby rezortu Ministerstva obrany SR.

3. 2. 1 Prvá fáza Programu psychologickej starostlivosti

Prvá fáza napriek niektorým zmenám predstavuje v podstate doposiaľ poskytovanú psychologickú starostlivosť. Po príchode do VÚPCH Nová Polianka absolvujú profesionálni vojaci **riadené skupinové rozhovory** za účelom redukcie napätia súvisiaceho s ich prežívaním počas nasadenia. V rámci skupinových sedení prebieha psychoedukácia, ktorá je zameraná na problematiku adaptácie na pracovné a rodinné prostredie po návrate z operácie a s tým súvisiacimi potenciálnymi problémami, na riziká vzniku porúch spôsobených nadlimitnou psychickou záťažou, ich symptómy a terapeutické možnosti.

Počas pobytu vo VÚPCH Nová Polianka vojaci absolvujú **skriningové psychologické vyšetrenia** zamerané na symptómy nadlimitnej psychickej záťaže počas nasadenia, potenciálne symptómy porúch spôsobených nadlimitnou psychickou záťažou a sociálno-psychologické aspekty nasadenia formou účelovo vytvoreného dotazníka. Oproti doposiaľ realizovanému modelu nie sú uvedené psychologické vyšetrenia vykonávané anonymne, ale tak aby na ich základe bolo možné identifikovať ohrozených (resp. rizikových) jednotlivcov z pohľadu rozvoja psychických porúch s následným zabezpečením psychologickej starostlivosti útvarovým psychológom. V závislosti od závažnosti ťažkostí alebo ich ďalšieho rozvoja (chýbajúci progres) zabezpečí útvarový psychológ prostredníctvom zmluvného poskytovateľa zdravotnej starostlivosti vyšetrenie u klinického psychológa z Úradu hlavného lekára Ružomberok.

V prípade, že na domovskom útvare nie je tabuľková pozícia psychológa je informovaný psychológ na GŠ OS SR, ktorý potrebnú starostlivosť zabezpečí určením psychológa so zreteľom na regionálnu dostupnosť.

Individuálne psychologické poradenstvo, realizované formou psychologického interview zameraného na zvládanie záťažových situácií počas operácie, absolvujú profesionálni vojaci v rozsahu a štruktúre ako doposiaľ. Psychológ prediskutuje s vojakom ním vyplnený dotazník a vypracuje krátky záver, ktorý popisuje jeho momentálny psychický stav a ďalšie dôležité údaje, ako napríklad tendenciu k agresívnemu správaniu, prežívanie úzkosti, strachu, obavy z návratu k rodine a pod. a následne odporučí psychologickú starostlivosť útvarovým psychológom.

POZNÁMKY

Súčasťou prvej fázy je **vypracovanie správy o priebehu poskytovania psychologickú starostlivosti**, ktorá popisuje celkovú atmosféru v skupinách, najčastejšie problémy, s ktorými sa vojaci stretli počas nasadenia v operácii, počet rizikových profesionálnych vojakov z pohľadu psychológa a podobne. Správu vypracuje skupina psychológov zabezpečujúcich psychologickú starostlivosť o profesionálnych vojakov vo VÚPCH Nová Polianka.

Profesionálni vojaci po návrate z operácie UNFICYP lekárske vyšetrenia vo VÚPCH Nová Polianka neabsolvujú, preto **je príslušná psychologická starostlivosť**, konkrétne psychoedukácia ohľadom adaptácie do rodinného a pracovného prostredia, **zabezpečovaná formou distribúcie informačných brožúr**.

3. 2. 2 Druhá fáza Programu psychologickú starostlivosti

Druhá fáza je zameraná predovšetkým na problematiku zavŕšenia adaptácie na rodinné a pracovné prostredie. Je realizovaná útvarymi psychológmi formou skupinových sedení s profesionálnymi vojakmi a ponukou individuálneho psychologického poradenstva v prípade aktuálnych problémov jednotlivcov.

Uvedená fáza prebieha v časovom horizonte dvoch až troch mesiacov po návrate z nasadenia. Konkrétne termíny stanoví útvary psychológ v súlade s výcvikovým plánom jednotky, najneskôr však tri mesiace po návrate profesionálnych vojakov na príslušný útvar. V prípade, že nie je možné realizovať skupinové sedenie napr. z dôvodu, že v aktuálnom období je v domovskom útvare len jeden vojak, ktorý má byť príjemcom druhej fázy programu, profesionálny vojak absolvuje druhú fázu v útvare, ktorý zabezpečoval uvedenú rotáciu. Individuálna psychologická starostlivosť je v odôvodnených prípadoch poskytnutá v domovskom útvare.

3. 2. 3 Tretia fáza Programu psychologickú starostlivosti

Ťažisko tretej fázy spočíva v identifikácii jednotlivcov, ktorí trpia symptómami posttraumatickej stresovej poruchy. Je realizovaná približne po šiestich mesiacoch po návrate z operácií MKM formou riadených skupinových rozhovorov v malých skupinách (max. 12 profesionálnych vojakov v jednej skupine) zameraných na aktuálne prežívanie. Súčasťou je aj administrácia psychodiagnostického testu, ktorý predstavuje kritériá pre diagnostiku posttraumatickej stresovej poruchy.

Profesionálny vojak, ktorý sa na základe výsledkov psychológovi javí ako ohrozený, je vyšetrujúcim psychológom v spolupráci so zmluvným poskytovateľom zdravotnej starostlivosti odoslaný na odborné psychologické alebo psychiatrické vyšetrenie.

Odborné psychologické, respektíve psychiatrické vyšetrenie vojaka a následná liečebná starostlivosť (ambulantná alebo hospitalizácia v zdravotníckom zariadení) je realizovaná klinickým psychológom respektíve psychiatrom v Úrade hlavného lekára Ružomberok alebo u vybraných zmluvných lekárov v mieste posádky.

Vzhľadom na charakter psychickej záťaže **v operácii UNFICYP sa táto fáza programu nerealizuje**. V prípade vzniknutých alebo pretrvávajúcich ťažkostí po druhej fáze je psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov realizovaná formou individuálneho poradenstva.

3. 2. 4 Prehľad činností v Programe psychologickkej starostlivosti

Činnosť	Cieľ	Časový rámec	Zodpovedá	Poznámka
Riadené skupinové rozhovory vo VÚPCH Nová Polianka	Redukcia psychického napätia bezprostredne po návrate z operácie MKM	60 min.	psychológ AD HOC tímu	Nie pre operáciu UNFICYP
Psychoedukácia	Príprava na problémy súvisiace s adaptáciou a oboznámenie s rizikom rozvoja posttraumatickej stresovej poruchy	30 min.	psychológ AD HOC tímu	UNFICYP prostredníctvom informačnej brožúry
Skríningové psychologické vyšetrenie	Identifikácia ohrozených profesionálnych vojakov	10 min.	psychológ AD HOC tímu	
Individuálne interview	Identifikácia ohrozených profesionálnych vojakov	30 min.	psychológ AD HOC tímu	
Informovanie útvarového psychológa o ohrozených profesionálnych vojakoch	Zabezpečenie kontinuálnej starostlivosti o ohrozených jednotlivcov	***	psychológ AD HOC tímu	V súčinnosti s útvarovým psychológom/psychológom GŠ OS SR
Zabezpečenie odbornej starostlivosti v ÚHL Ružomberok	Zabezpečenie vysoko špecializovanej starostlivosti o ohrozených jednotlivcov	***	psychológ AD HOC tímu alebo útvarový psychológ	V súčinnosti so zmluvným poskytovateľom zdravotnej starostlivosti
Spracovanie záverečnej správy o priebehu 1. fázy programu	Centralizované sústredenie informácií o psychickom stave nasadených profesionálnych vojakov	do 30 dní po ukončení skríningu	OdPSC Personálny úrad OS SR	
Skupinové sedenie zamerané na adaptáciu po návrate z nasadenia	Identifikácia jednotlivcov s pretrvávajúcimi ťažkosťami	60 min.	útvarový psychológ	
Individuálne poradenstvo zamerané na problematiku adaptácie po návrate z nasadenia	Podpora zvládania ťažkostí	***	útvarový psychológ	Podľa potreby
Riadené skupinové rozhovory zamerané na aktuálne prežívanie	Identifikácia jednotlivcov so symptómami posttraumatickej stresovej poruchy	60 min.	útvarový psychológ	
Zhromažďovanie informácií o výskyte psychických porúch a ochorení v súvislosti s nasadením do operácií MKM		***	psychológ na GŠ OS SR	V súčinnosti s ÚHL Ružomberok
Zaslanie hlásenia psychológovi na GŠ OS SR o počtoch profesionálnych vojakov, ktorí stratili zdravotnú spôsobilosť na výkon služby z dôvodu psychiatrickej diagnózy	Štatistická evidencia a zároveň spätná väzba zameraná na efektivnosť používaného programu v praxi.	1 x ročne	prieskumná komisia ÚHL Ružomberok	

POZNÁMKY

4 OSOBITOSTI PSYCHOLOGICKEJ SLUŽBY PRI POSUDZOVANÍ PROFESIONÁLNEHO VOJAKA PRI VYCESTOVANÍ DO ZAHRANIČIA

Profesionálny vojak sa po zaradení do činností plnenia úloh v zahraničí podrobuje celkovému zdravotnému vyšetreniu, resp. zdravotnej prehliadke. Toto sa najčastejšie realizuje v zmluvných nemocniciach Ministerstva obrany SR v Bratislave, v Ružomberku a v Košiciach. Začiatok a následná kompletizácia vyšetrení sa odohráva na klinikách pracovného lekárstva. Súčasťou vyšetrení je aj psychologické vyšetrenie so zameraním sa na integráciu základných psychických funkcií s výstupom a záverom v zmysle „psychický stav kompenzovaný“ verzus „psychický stav nekompenzovaný.“

Štruktúra vyšetrenia je rozdelená spravidla na dve časti. Prvá časť je zameraná na výkonnostnú zložku osobnosti profesionálneho vojaka a druhá časť je zameraná na dynamiku tejto osobnosti. Prvá časť obsahuje test na koncentráciu pozornosti, test na schopnosť rýchlo a kvalitne sa orientovať v priestore, test na schopnosť mať presný úsudok a kombinatoriku jednotlivých možností s tvorivosťou. Druhá časť je tzv. skriningová, čo znamená že sa vyhľadávajú aktuálne postoje, sklony, prežívania a vzorce správania sa v danej situácii. Pre cieľovosť tohto skriningu je použitá škála jednotlivých porúch osobnosti a celková klinická škála psychopatologických zmien v kontexte medzinárodnej klasifikácie duševných porúch (MKCH – 10). Tieto testy sú štandardizované na populácii SR a výsledky sú vždy posudzované individuálne v celostnom náleze. Je pravdou, že citlivosť jednotlivých škál dokáže „tu a teraz“ zachytiť zmeny, ktoré by sa mohli u osobnosti vojaka pri plnení úloh v zahraničí rozvinúť do nepriaznivého duševného stavu. Následky zmien v pracovných podmienkach (iná krajina, iné podnebie, odlúčenie od rodiny a od podporných sociálnych skupín) môžu byť spúšťačom aj iných porúch, ktoré by nemuseli vôbec klinicky prepuknúť. Takže v zásade:

- a) nepriaznivý psychický stav vojaka profesionála pred nástupom na misiu je prekážkou pri plnení pracovných povinností (nevie správne vyhodnotiť úlohy, nedokáže rýchlo reagovať, má poruchy spánku a klesá výkonnosť, má konflikty v skupine a v tíme, má nevyspytateľné konanie a nepredvídateľné správanie),
- b) zmena pracovných podmienok pri plnení úloh v zahraničí môže spustiť iné duševné poruchy, resp. nadlimitná záťaž vyvoláva také patologické zmeny v duševnom stave, ktoré by sa pri bežnej záťaži vôbec neprejavili (depresie, poruchy s bludmi a pod.).

Plnenie úloh v zahraničných misiách však nie vždy spôsobí patologické zmeny v duševnom stave a celkovej psychickej kondícii. Príprava na vycestovanie dáva priestor pre vojaka a pre jeho najbližších na vyriešenie niektorých vzťahových záležitostí pred odchodom. Konkrétna a presne určená doba odchodu vytvára časový tlak a núti všetkých zúčastnených spolupracovať na hľadaní spôsobov a riešení.

Týmto dochádza v osobnosti vojaka profesionála ku celkovej stabilizácii jeho duševného stavu, čím sa zvyšuje jeho celková pracovná výkonnosť a kondícia. Je možné povedať, že nebyť toho, že vojak musí vycestovať do zahraničia, nedošlo by ku podpore riešenia vzťahových problémov. Hľadajú sa zabezpečenia starostlivosti o rodinu a o domácnosť preto, aby sa nahradila rola otca, manžela, partnera, syna, brata a taktiež rola matky, manželky, partnerky, dcéry, sestry.

Vojak profesionál prechádza od vstupu do OS SR psychologickými vyšetreniami, ktoré sú zamerané na kapacitu a kvalitu výkonnostných schopností a na jeho povahu a vlastnosti. Pri možnosti vycestovať do zahraničia s cieľom plniť úlohy dochádza u vojaka k pohotovosti a nastaveniam všetkých týchto zložiek (výkon a povahové vlastnosti). Tieto pohotovosti a nastavenia nazývame mechanizmy osobnosti, ktorými sa adaptuje človek na podmienky, ktoré má vytvorené. Základ týchto mechanizmov je jednak v konštitúcii (genetika, biologické dispozície vojaka) a taktiež v zrelosti a v získaných návykoch a zručnostiach počas prípravy na štátnu službu v OS SR (výcvik, režim, pracovné zaradenie, kurzy).

Podľa Pogádyho sú obranné mechanizmy osobnosti „psychické mechanizmy, ktoré sú relatívne pevne štruktúrované a dynamicky používané sústavy mentálnych aktivít. Tieto sa prejavujú v takých formách konania a činnosti, ktoré slúžia celkovej adaptácii človeka. Adaptácia sa nechápe len ako pasívne prispôsobovanie sa podmienkam, ale aj ako aktívne dosahovanie stability a vnútornej rovnováhy.“ Obranné mechanizmy sa rozdeľujú na štyri skupiny:

1. Zrelé obranné mechanizmy – altruizmus, predvídanie udalostí, zdržanlivosť, humor, sublimácia a religiozita:
 - a) altruizmus je ľudomilnosť, ktorá je inštinktívna a vedie ku vzdaniu sa vlastných potrieb v prospech naplnenia potrieb iných ľudí („som rada, že si rada“),
 - b) predvídanie udalostí je realistické plánovanie budúcej nepohody a starostlivá príprava na nepohodu,
 - c) zdržanlivosť je vylúčenie slastných pôžitkov, ktoré vyplývajú zo zážitku (odopieranie si príjemnosti),
 - d) humor je otvorené prejavenie citov bez nepríjemného vplyvu na ostatných (rozptýlenie napätia v skupine),
 - e) sublimácia je premieňanie agresívnych impulzov na športové aktivity (decentné inštinktívne uspokojenie),
 - f) religiozita je pripúšťanie možnosti, že existuje bytosť, ktorá môže zasahovať a riadiť svet a ľudí.

POZNÁMKY

2. Nezrelé obranné mechanizmy – hypochondria, vcítenie sa, projekcia:
 - a) hypochondria je presun výčitiek a hanby voči ostatným, ktorá vyplýva z bolesti samoty a osamelosti (náreky, večné sťažovanie si na telesné problémy),
 - b) vcítenie sa znamená, že si človek zvnútorňuje a osvojí vlastnosti a prejavy inej osoby, ktorú nadmieru obdivuje a zbožňuje (identifikácia sa s agresorom alebo s obeťou),
 - c) projekcia je pripisovanie vlastných nepoznaných citov iným ľuďom („podľa seba súdim teba“); patria sem ťažké predsudky, zavrhnutie intimity pre podozrievavosť (žiarlivosť).

3. Neurotické obranné mechanizmy – kontrolovanie, odlúčenie, intelektualizácia, racionalizácia a sexualizácia:
 - a) kontrolovanie je nadmerná snaha ovládať a riadiť zážitky alebo objekty v okolí, čím sa znižuje hladina úzkosti („mám to pod kontrolou“),
 - b) odlúčenie je dočasná a veľmi drastická zmena osobnej identity, ktorá smeruje k vyhnutiu sa zármutku a emočnej nepohode (hystéria a jej prejavy – trpnutie rúk, pier, nosa),
 - c) intelektualizácia je kontrola impulzov myslením na ne, namiesto ich reálneho prežívania (rozoberanie a neustále rozprávanie o tom istom probléme),
 - d) racionalizácia je ospravedlnenie postojov, presvedčení alebo správania, ktoré nemôže byť prijateľné (vysvetľovanie dôvodov, vyhľadávanie presvedčivého podvodu); najčastejšie u alkoholikov, gamblerov, narkomanov,
 - e) sexualizácia je pripísanie sexuálneho významu objektu, ktorý takýto význam predtým nemal, účelom tohto mechanizmu je zbavenie sa úzkosti, ktorá súvisí so zakázaným impulzom (dvojsmysly, sexuálne narážky).

4. Narcistické obranné mechanizmy – popretie, regres, somatizácia, distorzia (skrievanie):
 - a) popretie je psychotické vytesnenie vonkajšej reality; človek vidí, ale odmieta poznať to, čo je vidieť a počuť; popiera to, čo aktuálne počuje alebo vidí; tento mechanizmus pomáha vyhnúť sa uvedomeniu si bolestivých častí reality (ťažké ochorenie, strata, tragédia),
 - b) regres je vtedy, keď sa človek vracia k predtým zanechaným spôsobom správania; často je výsledkom narušenej rovnováhy a odráža túžbu dosiahnuť inštinktívne uspokojenie citovej potreby (chcem byť dieťa, aby sa niekto o mňa staral),

- c) somatizácia je presun prežívania do telesných príznakov; je to tendencia reagovať skôr telesnými, ako psychickými prejavmi (bolesti hlavy, chrbta, poruchy trávenia, vyprázdňovania, poruchy spánku),
- d) distrozia (skrivenie) je vtedy, keď si človek pretvorí skutočnosť tak, aby vyhovovala jeho vnútorným potrebám, ktoré sú nerealistické (megalomanské názory, želanie, bludy veľikášstva, pocit bludnej nadradenosti).

POZNÁMKY**5 POSUDZOVANIE OBRANNÝCH MECHANIZMOV A STRATÉGIÍ OSOBNOSTI, POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA**

Rozdelenie obranných mechanizmov je vhodnou diagnostickou pomôckou pre psychológa, ktorý je súčasťou kolektívu vojakov. Umožňuje mu, aby pristupoval k profesionálnemu vojakovi terapeuticky a zároveň dokázal včas a vhodne s lekárom konzultovať prípadný rozvoj zmien v jeho správaní a konaní. Prudký rozvoj príznakov veľmi rýchlo vedie k zhoršeniu celkového psychického a telesného stavu (možnosť repatriácie naspäť do vlasti).

Prvé tri skupiny obranných mechanizmov pomáhajú osobnosti profesionálneho vojaka zvládnuť náročnosť pracovných podmienok. Neohrozujú jeho duševnú integritu. Svedčia o tom, že jeho osobnosť má osvojené tieto mechanizmy a vie ich dobre použiť. Cieľom je dosiahnuť rovnováhu v psychickej kondícii. Ak je jeho psychická kondícia optimálna, on sám môže dosahovať výsledky v práci, ktoré sa od neho očakávajú. Je schopný pracovať v tíme, vie obnoviť svoje vnútorné zdroje a podporu pre vlastný výkon, je sám so sebou spokojný a má istoty vlastnej skúsenosti. V konečnom dôsledku jeho osobnosť dozrieva, nadobúda nadhľad nad vlastnými problémami a vytvára priestor pre rozvoj sebaobrazu (sebahodnotenie) a prežívanie sebaúcty (mať sa rád, byť na seba hrdý). V niektorých prípadoch je práve vycestovanie do zahraničia u vojaka profesionála moment, kedy je jeho osobnosť pozitívne zaťažaná a vystavená novým podmienkam, čím si overí vlastné možnosti, schopnosti a predpoklady, ktoré by nedokázal zistiť, keby ostal vo vlasti. Tieto overovania sa rovnako týkajú jeho pracovných schopností, ako aj jeho sociálnych schopností (komunikácia, adaptácia sa v tíme, vytváranie vzťahov). Odstup od domácich záležitostí dáva možnosť viac analyzovať príčiny nedorozumení, nezrovnalostí a následne hľadať riešenia (partnerstvo, rodičovstvo, manželstvo a pod.).

Posledná štvrtá skupina obranných mechanizmov osobnosti, tzv. narcistické obranné mechanizmy sú najrizikovejšie a zároveň spôsobujú patologické zmeny v dynamike osobnosti. Ak sú u vojaka prítomné znamená to, že podmienky a celková situácia je pre neho nezvládnuteľná, nedokáže tolerovať vysokú záťaž. Nie pre jej intenzitu, ale preto, že nemá vytvorené žiadne iné mechanizmy, ktorými by dosiahol vnútornú rovnováhu. Preto túto rovnováhu dosahuje s použitím patologických mechanizmov. Jednotlivé zložky jeho osobnosti sú „rozbité“, v jeho prežívaní panuje chaos, zmätok a jeho výkonnosť a celková kondícia prudko klesajú (je chorý, nevládze, je príliš nabudený a robí nezvyklé veci). Ako keby to nebol ten človek,

POZNÁMKY

ktorý prišiel s ostatnými. Je nevyspytateľný, cíti sa využívaný a kontrolovaný (vysoko precitlivený až paranoidný). Všetky popísané prejavy sú stále na úrovni osobnosti (povahy), netýkajú sa špecifickej kategórie, ktorá je diagnosticky vysoko pravdepodobná u vojakov profesionálov pri nasadení do jednotiek v bojových zónach (Afganistan, Irak a pod.) Predpokladané riziko zvyšuje pravdepodobnosť zážitku a skúsenosti, ktoré môžu pri silných a násilných podnetoch v prostredí a v kolektíve vyvolať posttraumatickú stresovú poruchu (ďalej len „PTSD“).

Ďalej je potrebné vysvetliť rozdielnosť diagnostiky obranných mechanizmov osobnosti, ktorá spadá zväčša do kompetencie psychológa a diagnostiku PTSD, ktorá je v kompetencii lekára psychiatra.

PTSD je úzkostná porucha, ktorá sa rozvíja typicky po emočne ťažkej, stresovej udalosti, ktorá svojou závažnosťou presahuje obvyklú ľudskú skúsenosť a býva traumatická pre väčšinu ľudí¹⁰.

Typické ohrozujúce udalosti spúšťajúce PTSD sú:

- prírodné a človekom spôsobené katastrofy (záplavy, zemetrasenie, výbuch sopky, víchrica, požiar),
- dlhodobá internácia, mučenie,
- lúpež a prepadnutie,
- znásilnenie, nehoda,
- strata smrťou (prítomnosť pri suicídiu, zabití či vražde),
- ekologické ohrozenie a prírodné katastrofy,
- nezvyklé udalosti (napr. desivý halucinatórny zážitok pri intoxikácií).

Diagnostické kritéria podľa MKCH – 10 (medzinárodnej klasifikácie duševných porúch) sú nástrojom pre správnu diagnostiku s následnou možnou terapiou. Patria sem tieto znaky:

1. Postihnutý musel byť vystavený stresovej udalosti alebo situácií, ktorá mala krátke alebo dlhé trvanie, bola výnimočne nebezpečná alebo katastrofická a spôsobila hlboké rozrušenie.
2. Postihnutý si neodbytné vybavuje a znovu prežíva stres v podobe rušivých „flashbackov“, živých spomienok alebo opakujúcich sa snov. Zároveň prežíva úzkosť pri expozícií okolnosťami, ktoré pripomínajú alebo sú spojené so stresorom (udalosťou).

10) HÖSCHL, C. - LIBIGER, J. - ŠVESTKA, J.: *Psychiatrie*.

3. Postihnutý sa vyhýba okolnostiam, ktoré pripomínajú alebo sú spojené so stresorom a toto vyhýbanie nebolo prítomné pred expozíciou stresoru (vyhýbavé správanie).
4. Musí byť prítomné niektoré z nasledujúcich kritérií:
 - a) neschopnosť vybaviť si buď čiastočne alebo kompletne niektoré dôležité momenty z obdobia traumy,
 - b) sú prítomné ktorékoľvek dva z nasledujúcich príznakov zvýšenej psychickej citlivosti a vzrušivosti, ktoré predtým neboli prítomné: problémy so zaspávaním alebo udrжанím spánku, podráždenosť alebo návaly hnevu, problémy s koncentráciou pozornosti, nabudenosť a prehnané úľakové reakcie.
5. Kritéria dva, tri a štyri musia byť splnené v priebehu šiestich mesiacov od stresovej udalosti alebo od konca obdobia stresu.

V kompetencii psychiatra je aj to, aby presne dokázal odlíšiť PTSD od nasledovných porúch:

- akútna reakcia na stres,
- špecifické fóbie,
- generalizovaná úzkostná porucha,
- panická porucha,
- depresívna porucha,
- disociatívna porucha,
- hraničná porucha osobnosti,
- histriónská porucha osobnosti.

Veľká popularizácia PTSD v médiách a medzi vojakmi vo všeobecnosti spôsobila aj to, že by mal odborník pri diagnostike PTSD uvažovať o simulácii a pseudológii (bájne luhanie).

Je nesmierne dôležité, aby sa celá psychologická služba, ktorá pôsobí v OS SR zamerala na príslušníkov OS SR v jednotlivých kategóriách profesionálnych vojakov. Psychológovia vojaci sú a mali by byť neoddeliteľnou súčasťou tímu vojakov, ktorí idú plniť úlohy do zahraničia. Práve pre uvedené možnosti vplyvu psychológa na osobnosť vojaka sú zdrojom úspešnosti návratu zo zahraničia späť do práce a do rodiny a medzi známých.

POZNÁMKY

6 ZÁVER

Požiadavky, kompetencie, zodpovednosť, ohrozenie a s tým súvisiace napätie negatívne vplyvajú na psychiku i organizmus všetkých zamestnancov a profesionálnych vojakov v krízových situáciách. Rezort obrany prijíma opatrenia, ktorými sa tieto negatívne dopady eliminujú. Odlúčenie i návrat z misie sú plné stresu a určitá časť profesionálnych vojakov je poznamenaná stresujúcimi skutočnosťami. Profesionálnym vojakom pôsobiacim v operáciách MKM je pred návratom a po návrate poskytovaná odborná starostlivosť a pomoc.

Vedomosti o stresových reakciách sú dôležitým krokom k rozpoznaní reálnej potreby pomoci. Väčšina reakcií na nasadenie v operáciách MKM nemá trvalé následky. V mnohých prípadoch sa časom vytratia. Keď problémy pretrvávajú kognitívno-behaviorálna terapia môže stresové reakcie a problémy eliminovať alebo aspoň zlepšiť. Je potrebné si uvedomiť, že bojové stresové reakcie sú tak isto závažné, ako iné fyzické zranenia z vojny.

Psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov, ktorí sa vracajú z operácií MKM sa realizuje v zmysle Programu psychologickej starostlivosti. K hlavným pozitívam tohto programu patrí včasné riešenie vzniknutých psychických problémov a eliminovanie negatívnych dôsledkov ich vplyvu na rodinný a profesionálny život. Predchádzaním psychického zlyhania sa zároveň znižuje aj možnosť vzniku sociálno-patologických javov (drogové závislosti, agresívne správanie a pod.), ktoré sú často dôsledkom porúch spôsobených nadlimitnou psychickou záťažou.

Prínosom Programu psychologickej starostlivosti je aj plánované pravidelné hlásenie o počtoch profesionálnych vojakov, ktorí stratili zdravotnú spôsobilosť z dôvodu psychiatrickej diagnózy. Štatistická evidencia je zároveň spätnou väzbou zameranou na efektívnosť používaného programu v praxi.

Výzvy, ktoré vyplývajú z poslania ozbrojených síl a podmienok dosahovania ich cieľov definujú agendu psychologickej služby. Psychologické činnosti realizované všetkými prvkami psychologickej služby sú primárne orientované na zvyšovanie a udržiavanie psychickej pripravenosti personálu na plnenie úloh, prevenciu a obnovu psychického zdravia personálu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

DIANIŠKA, G.: *O histórii vojenskej psychológie*. Prednáška adresovaná vojenským psychológom na Odborno-metodickom zhromaždení psychologickej služby v Trenčíne, 2003.

GAL, R. - MANGELSDORF, A. D. (Ed.): *Handbook of Military Psychology*. East Kilbride : Courier international, Ltd, 1991. ISBN 978-0-471-92045-8.

HOSCHL, C. - LIBIGER, J. - ŠVESTKA J.: *Psychiatrie*. Praha : TIGIS spol. s r. o., 2002. S. 502 - 504. ISBN 80-900130-1-5.

MASTROIANNI, G. R. - SCOTT, W. J. (Ed.): *Reframing suicide in the military* [online]. 2011, [cit. 2014-04-22]. Dostupné na internete: <<http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/2011summer/Mastroianni%20and%20Scott.pdf>>.

PAVLICA, K.: *Základy vojenskej psychologie*. 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1985. 662 s.

POGÁDY, J. - NOCIAR, A.: *Biologické aspekty osobnosti a psychoterapie*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1990. S. 87 - 91. ISBN 80-224-0126-9.

ZOROYA G.: *Study : High suicide rates for soldiers in, out of war* [online]. 2014, [cit. 2014-04-22]. Dostupné na internete: <<http://www.usatoday.com/story/news/nation/2014/03/03/suicide-army-rate-soldiers-institute-health/5983545/>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakteristika psychologickej prípravy.
2. Poskytovanie psychologickej krízovej intervencie.
3. Cieľ a fázy Programu psychologickej starostlivosti o profesionálnych vojakov po návrate z operácií MKM.
4. Definovanie obranných mechanizmov osobnosti.
5. Charakteristika posttraumatickej stresovej poruchy.

POZNÁMKY

PREDCHÁDZANIE VŠETKÝM FORMÁM DISKRIMINÁCIE, RASIZMU, XENOFÓBIE, ANTISEMITIZMU A OSTATNÝM PREJAVOM INTOLERANCIE V OS SR

mjr. PhDr. Pavel **CZIRÁK**, PhD.

ÚVOD

V súčasnosti prebieha na Slovensku živá spoločenská diskusia k problematike uplatňovania ľudských práv. Táto diskusia, ktorá prebieha v gescii Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a ktorej predpoklad prijatia je jún 2014 je hlavným podkladom pre tvorbu Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike (ďalej len „celoštátna stratégia“ a „stratégia“).

Ľudské práva (základné práva a slobody) je možné charakterizovať ako prirodzené, neodňateľné a nescudziteľné oprávnenia prináležiace každému človeku z titulu jeho existencie ako jedinečnej, slobodnej bytosti obdarenej vrodenu dôstojnosťou (inherent dignity), vôľou, citom a rozumom.

Všeobecné zásady umožňujúce komplexnejší pohľad na ochranu a podporu ľudských práv boli sformulované v Dohovore o právach osôb so zdravotným postihnutím¹:

- a) rešpektovanie prirodzenej dôstojnosti, osobnej nezávislosti, slobody voľby a samostatnosti osôb,
- b) nediskriminácia,
- c) plné a účinné zapojenie sa a začlenenie do spoločnosti, právo participovať na spravovaní verejných záležitostí, právo na informácie a právo na súkromie,
- d) rešpektovanie odlišnosti a prijímanie osôb so zdravotným postihnutím ako súčasť ľudskej rozmanitosti a prirodzenosti,
- e) rovnosť príležitostí,
- f) prístupnosť,
- g) rovnosť medzi mužmi a ženami,
- h) rešpektovanie rozvíjajúcich sa schopností detí so zdravotným postihnutím a rešpektovanie práva detí so zdravotným postihnutím na zachovanie vlastnej identity.

1) *Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím.*

Problematika prevencie a riešenia diskriminácie je tak jedným zo základných pilierov podpory a ochrany ľudských práv. Prečo vôbec problém diskriminácie existuje ako taký?

Z psychologického pohľadu na jednotlivca a jeho vzťah k niečomu novému, cudziemu, dovtedy nepoznanému je prirodzené, že človek k tomu novému javu, procesu, cudzej osobe, skupinám ľudí pociťuje určitú mieru strachu a obáv, pretože nevie čo môže od nich očakávať. Pričom existuje celá paleta spôsobov ako sa môže človek s touto situáciou vyrovnáť – cez poznanie a akceptáciu až po odmietnutie a snahu o elimináciu výskytu obdobných situácií. Je tiež prirodzené, že si náš vzťah k tomu novému, inému budujeme na základe osobnej skúsenosti, na základe sprostredkovaných názorov a skúseností ďalších ľudí, pričom takto vybudovaný vzťah je pomerne stály a spravidla sa mení len pozvoľna.

Zo sociologického pohľadu na spoločnosť a jej vzťahu k inakosti je prirodzené, že popri umiernennej väčšej časti spoločnosti, ktorá sa prejavuje väčšou, či menšou mierou tolerancie k inakosti, existuje aj okrajový prúd, ktorý má záujem presadzovať svoje názory a postoje aj s použitím prostriedkov násilia vrátane eliminácie zdroja svojich obáv. Je to prirodzené, avšak v demokratickej spoločnosti neakceptovateľné.

1 ZÁKLADNÉ PRAMENE K POLITIKE ANTIDISKRIMINÁCIE

Aktivity spojené s ochranou a podporou ľudských práv majú základné právne ukotvenie predovšetkým v Ústave Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“) v čl. 12, kde je v ods. 1 stanovené, že „ľudia sú si rovní v dôstojnosti i právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremiľateľné a nezrušiteľné“. V ods. 2 sa uvádza, že „základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať“, čo je univerzálna úprava ochrany pred diskrimináciou.

Ďalej je SR viazaná viacerými medzinárodnými dohovormi a zmluvami o ľudských právach a základných slobodách, ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným v zákone a ktoré ustanovujú zákaz diskriminácie z rôznych dôvodov. Podľa čl. 7 ods. 2 a 5 Ústavy SR majú takéto medzinárodné zmluvy prednosť pred zákonmi SR. V čl. 154c Ústavy SR je ďalej uvedené, že pred zákonmi majú prednosť tie medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré SR ratifikovala a ktoré boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom najneskôr do 30. júna 2001, ak zabezpečujú väčší rozsah ustanovených práv a slobôd.

POZNÁMKY

Medzi základné medzinárodné nástroje ochrany pred diskrimináciou patria nasledovné zmluvy:

- Dohovor Rady Európy o ochrane ľudských práv a slobôd vrátane jeho dodatkových protokolov,
- Rámcový dohovor Rady Európy na ochranu národnostných menšín,
- Charta základných práv a slobôd Európskej únie,
- Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii v znení Lisabonskej zmluvy,
- Smernica Rady 76/207/EHS o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave,
- Smernica Rady, ktorou sa ustanovuje zásada rovnakého zaobchádzania medzi osobami bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod,
- Smernica Rady 86/378/EHS o uplatňovaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami v zamestnaneckých systémoch sociálneho zabezpečenia,
- Medzinárodný dohovor OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie,
- Medzinárodný pakt OSN o občianskych a politických právach,
- Medzinárodný pakt OSN o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach,
- Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien,
- Dohovor OSN o právach dieťaťa,
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím,
- Dohovor OSN proti mučeniu a inému krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

V rámci vnútroštátnych zdrojov k riešeniu diskriminácie je základným legislatívnym pilierom zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tzv. antidiskriminačný zákon). Antidiskriminačný zákon umožňuje vytváranie najzákladnejších podmienok na odstránenie bariér pre rovnakú východiskovú situáciu, teda rovnosť šancí. Cieľom je zabezpečiť, aby každý člen a členka spoločnosti mali možnosť slobodne sa realizovať podľa svojich schopností a možností.

Ľudia sa bežne stretávajú s predsudkami a stereotypmi, ktoré im znemožňujú naplno sa uplatniť a rozvíjať svoje schopnosti podľa vlastných predstáv a individuál-

nych kvalít. Takého znevýhodnenia, ktorým rôzne skupiny obyvateľstva čelia v pracovnom i súkromnom živote sa nazývajú diskriminácia.

Antidiskriminačný zákon rozoznáva diskrimináciu priamu a nepriamu. **Priama diskriminácia** je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii. **Nepriama diskriminácia** je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú osobu v porovnaní s inou osobou. Nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.

Príkladom priamej diskriminácie je napríklad, keď v ponuke práce je uvedené, že je vhodná pre mladých ľudí, pričom táto podmienka je z povahy samotnej práce neopodstatnená. Príkladom pre nepriamu diskrimináciu v pracovných vzťahoch môže byť podmienka, aby mal nočný strážnik vysokoškolské vzdelanie. Toto kritérium nediskriminuje priamo, keďže každý má možnosť nadobudnúť vysokoškolské vzdelanie, ale vecne nie je odôvodnená a môže znamenať nepriamu diskrimináciu jedinca patriaceho do skupiny obyvateľstva, ktorého členovia dosahujú takéto vzdelanie v menšej miere. Úprava nepriamej diskriminácie umožňuje obdobné špecifické kritériá vo všeobecnosti odôvodniť, napríklad keď prax je objektívne odôvodnená legitímnym cieľom (predstavuje podmienku skutočnej potreby) a prostriedky na dosiahnutie cieľa sú primerané a potrebné na dosiahnutie tohto cieľa (predstavuje podmienku proporcionality teda, že rozsah skutočnej potreby zodpovedá sledovanému cieľu a nejde nad rámec sledovaného cieľa).

Dôvody pre diskrimináciu

Diskriminácia sa podľa antidiskriminačného zákona zakazuje na základe akéhokoľvek dôvodu, najmä pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, veku, sexuálnej orientácie, viery alebo náboženstva, zdravotného postihnutia, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku a rodu.

Pri predchádzaní diskriminácie a uplatňovaní zásady rovnakého zaobchádzania a rovnosti príležitostí je vhodné rozlišovať dve formy príčin a dôvodov pre diskrimináciu:

1. Zjavná, vonkajšia príčina diskriminácie, akou sú pohlavie/rod, zdravotný stav, vek, rasa, farba pleti a príslušnosť k etnickej skupine, ktoré sú spravidla viditeľné na prvý pohľad a môžu byť pri osobnom kontakte dôvodom diskriminácie. Často sa pritom nejedná o ciele znevýhodnené zaobchádzanie s osobou, ale o zvnútornené predsudky a stereotypy, ktoré podvedome ovplyvňujú rozhodovanie ľudí v kontakte s inými.

POZNÁMKY

2. Skrytá, na prvý ohľad nie zjavná forma, akou sú sexuálna orientácia, náboženské presvedčenie alebo viera, politické presvedčenie, príslušnosť k národnosti, rodinný stav a počet detí, sociálny pôvod atď. Tieto formy nie sú spravidla na prvý pohľad viditeľné, hoci niekedy spôsob obliekania alebo deklarovanie náboženského presvedčenia nosením šatky resp. krížika môžu viesť v osobnom kontakte k záverom o týchto vlastnostiach.

Cieľom antidiskriminačnej politiky by malo byť predchádzať diskriminácii na základe zjavných príčin zabezpečením princípu rovnakého zaobchádzania resp. vyrovnávacími opatreniami, ale aj zabezpečiť ochranu osobných údajov tak, aby osoba nemusela uvádzať skryté príčiny, ktoré by mohli k diskriminácii v konečnom dôsledku viesť. Preto je napr. zakázané pýtať sa pri prijímacích pohovoroch na spomínané vlastnosti osoby.

2 INŠTITUCIONÁLNE ZABEZPEČENIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Na účinnejšie prierezové presadzovanie politiky antidiskriminácie bola táto oblasť tematicky začlenená aj do **Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť** (ďalej len „rada“). Rada je stálym odborným, poradným, koordinačným a konzultatívnym orgánom vlády SR v oblasti ochrany základných ľudských práv a slobôd, politických a občianskych práv, práv osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, práv na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, v oblasti práv dieťaťa a presadzovania najlepšieho záujmu dieťaťa, v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím a práv seniorov, pri presadzovaní zásady rovnakého zaobchádzania, rovnosti príležitostí a rodovej rovnosti.

Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie (ďalej len „výbor“) bol zriadený v roku 2011². Do pôsobnosti ministerstva vnútra SR prešiel výbor uznesením vlády č. 276 zo dňa 20. júna 2012, pričom jeho predsedom sa stal minister vnútra SR. V súčasnosti je jediným poradným orgánom vlády špecificky zameraným na problematiku predchádzania a eliminácie rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných obdobných foriem intolerancie v spoločnosti. Nový štatút výboru, ktorý odráža zmeny v zložení výboru bol schválený na zasadnutí rady dňa 15. apríla 2013.

Potreba zriadenia takéhoto nadrezortného poradného orgánu, v ktorom sú zastúpené tak dotknuté rezorty, nezávislé inštitúcie, odborníci ako i občianska spoločnosť vyplýva z viacerých faktorov. Problematika rasizmu, xenofóbie a extrémizmu, ich efektívne predchádzanie a eliminácia zasahuje do kompetencie viacerých rezortov a vyžaduje si koordinovaný a koncepčný prístup synergicky spájajúci aktivity rôznych subjektov.

Hlavnou ambíciou výboru je slúžiť ako platforma na koordináciu aktivít, definovanie priorit a smerov pri tvorbe verejných politík zameraných na predchádzanie

2) <http://www.minv.sk/?VRAX>.

a elimináciu rasizmu, xenofóbie a extrémizmu. Zároveň je tento výbor vhodným nástrojom na výmenu informácií medzi zástupcami verejnej správy, samosprávy a občianskej spoločnosti, ktoré pomôžu pri riešení problematiky vo vecnej pôsobnosti výboru. Okrem tejto funkcie však môže výbor alebo jeho pracovné skupiny aj sám iniciovať niektoré opatrenia a aktivity vo forme prípravy analýz, štúdií a iniciatívnych materiálov.

Prijatý štatút mu takisto dáva možnosť spolupodieľať sa na príprave výchovno-vzdelávacích programov v oblasti svojej vecnej pôsobnosti, príprave a realizácii školení pre pracovníkov subjektov zainteresovaných v boji proti rasizmu, xenofóbii a extrémizmu, publikácií a pomôcok zameraných na problematiku rasizmu, xenofóbie a extrémizmu. Prostredníctvom svojich pracovných skupín môže monitorovať a získavať informácie k závažným prípadom súvisiacim s jeho vecnou pôsobnosťou.

Osobitné postavenie v oblasti ochrany pred diskrimináciou a dodržiavaním základných práv a slobôd v SR majú dve nezávislé inštitúcie – **Slovenské národné stredisko pre ľudské práva a verejný ochranca práv**.

Aktuálnym podnetom na ich vznik bola potreba zintenzívniť úsilie pri dosahovaní inštitucionálnych zmien vo verejnej správe, a to aj ďalším posilnením uplatňovania princípu rovnakého zaobchádzania a rovnakého prístupu k tovarom na národnej, regionálnej aj lokálnej úrovni.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva je nezávislá inštitúcia, ktorá vznikla na základe zákona č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva (ďalej len „SNSĽP“). Právomoci a kompetencie SNSĽP sa v ďalších rokoch rozširovali až na súčasnú úroveň ochrany ľudských práv a základných slobôd (vrátane práv dieťaťa). SNSĽP, ktoré je nezávislou právnickou osobou v oblasti ochrany ľudských práv a základných slobôd vrátane práv dieťaťa, získalo prijatím antidiskriminačného zákona nové úlohy a právomoci. SNSĽP každoročne vydáva Správu o dodržiavaní ľudských práv v Slovenskej republike.

Podľa zákona SNSĽP každoročne vypracúva a uverejňuje správu o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v SR za predchádzajúci kalendárny rok. SNSĽP plní úlohy v rôznych oblastiach, a to najmä:

- a) monitoruje a hodnotí dodržiavanie ľudských práv a dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania podľa antidiskriminačného zákona,
- b) zhromažďuje a na požiadanie poskytuje informácie o rasizme, xenofóbii a antisemitizme v SR,
- c) uskutočňuje výskumy a prieskumy na poskytovanie údajov v oblasti ľudských práv, zhromažďuje a šíri informácie v tejto oblasti,

POZNÁMKY

- d) pripravuje vzdelávacie aktivity a podieľa sa na informačných kampaniach s cieľom zvyšovania tolerance spoločnosti,
- e) zabezpečuje právnu pomoc obetiam diskriminácie a prejavov intolerancie,
- f) na požiadanie fyzických osôb alebo právnických osôb alebo z vlastnej iniciatívy vydáva odborné stanoviská vo veciach dodržiavania zásady rovnakého zaobchádzania,
- g) vykonáva nezávislé zisťovania, týkajúce sa diskriminácie,
- h) vypracúva a uverejňuje správy a odporúčania o otázkach súvisiacich s diskrimináciou.

Okrem toho sa zaoberá poskytovaním právneho poradenstva v otázkach diskriminácie, pri prejavoch intolerancie a v prípadoch porušovania zásady rovnakého zaobchádzania pre všetkých obyvateľov SR. Taktiež je na požiadanie oprávnené zastupovať účastníka v konaní vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania. Štátne orgány, súdy, prokuratúra a iné orgány sú povinné poskytnúť SNSLP na požiadanie informácie o dodržiavaní ľudských práv.

Vzhľadom na charakter a šírku kompetencií SNSLP je táto inštitúcia významným partnerom pri naplňovaní cieľov politiky antidiskriminácie a je nanajvýš potrebné, aby participovala na plnení jednotlivých úloh či už samostatne, alebo v spolupráci s dotknutými rezortmi.

Verejný ochranca práv

Verejný ochranca práv (tzv. ombudsman) je podľa čl. 151a ods. 1 Ústavy SR nezávislý orgán SR, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. Všetky orgány verejnej moci musia verejnému ochrancovi práv poskytovať potrebnú súčinnosť.

Inštitút verejného ochrancu práv v podstate pôsobí ako kontrolný orgán sui generis vo vzťahu k orgánom verejnej správy a jeho pôsobnosť je konštituovaná na ochranu základných práv a slobôd jednotlivcov. Pôsobí nezávisle a jeho odporúčania, aj keď nemajú charakter príkazov či záväzných rozhodnutí, významne prispievajú k vyššej ochrane základných práv a slobôd vrátane zákazu diskriminácie.

Podľa zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv sa na neho môže obrátiť každý kto sa domnieva, že pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánu verejnej správy boli porušené základné práva a slobody v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu. Môže konať na základe podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby, alebo aj z vlastnej iniciatívy. Je oprávnený vstupovať do objektov orgánov verejnej správy, vyžadovať od nich po-

trebné informácie alebo vysvetlenia. Tie sú povinné požadované informácie v rôznej forme poskytnúť a vyrovnáť sa s jeho navrhovanými opatreniami v súlade so zákonom. Je oprávnený nahliadať, robiť si výpisy, odpisy a kópie i zo spisov v súdnom konaní a v konaní orgánov činných v trestnom konaní vo veciach spadajúcich do jeho pôsobnosti, ak je to potrebné na riadne vybavenie podnetu. Verejný ochranca práv je taktiež oprávnený podať podnet na zmenu alebo zrušenie zákona, všeobecne záväzného právneho predpisu alebo vnútorného predpisu vydaného orgánom verejnej správy, ak pri vybavovaní podnetu zistí skutočnosť, že tieto porušujú základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Môže podať návrh na začatie konania pred Ústavným súdom SR vo veciach súladu právnych predpisov podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy SR, ak ich ďalšie uplatňovanie môže ohroziť základné práva alebo slobody, alebo ľudské práva a základné slobody vyplývajúce z medzinárodnej zmluvy, ktorú SR ratifikovala a ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom.

Vo svojej činnosti sa verejný ochranca práv v medziach svojich právomocí a kompetencií zameriava aj na zvyšovanie právneho povedomia verejnosti rôznymi formami vrátane šírenia informácií prostredníctvom médií a spoluprácou s mimovládnyimi organizáciami. Vytvára iniciatívu vo vzťahu k legislatívnemu procesu a ďalej rozvíja medzinárodnú spoluprácu s obdobnými inštitúciami na európskej i svetovej úrovni³.

3 BOJ PROTI EXTRÉMIZMU

V súčasnosti sa politika na predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie sústreďuje najmä na boj proti extrémizmu⁴. Vláda SR prijala svojim uznesením č. 379 z 8. júna 2011 návrh koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 (ďalej len „koncepcia“). Koncepcia reaguje na vývoj radikálnych skupín s tendenciami extrémizmu, resp. na trestné činy páchané z nenávisťi v stredo európskom regióne a na zákon č. 257/2009 Z. z., ktorým sa novelizoval zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, ktorý v slovenskom právnom systéme zaviedol do trestnej praxe pojmy súvisiace s vykonávaním protiprávnej extrémistickej činnosti.

Extrémizmus je jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti. Charakteristickým znakom každej takejto spoločnosti je rôznorodosť jej názorov a postojov. Určitá časť spoločnosti sa však prikláňa k extrémne idealistickým až radikálnym postojom a tieto svoje postoje sa snaží viac či menej razantne presadzovať s použitím legálnych aj nelegálnych prostriedkov, vrátane extrémistických činov.

Extrémizmus je veľmi frekventovane používaným pojmom v spoločnosti. Jeho stav a expanzia sú priamo závislé na usporiadaní a stave spoločnosti, v ktorej sa

3) KANDRÁČ, P.: *Perspektívy činnosti verejného ochranca práv v Slovenskej republike na druhé funkčné obdobie (2007 – 2012)*, <http://www.vop.gov.sk/perspektivy-cinnosti>.

4) Samotná problematika diskriminácie sa v súčasnosti rieši najmä v rámci činnosti Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Výboru pre rodovú rovnosť a Výboru pre osoby so zdravotným postihnutím s dôrazom na pracovné právo.

POZNÁMKY

prejavuje, ako aj na vymožitelnosti práva. Extrémistické aktivity sú bezprostrednou reakciou na narastajúce vnútorné rozpory v spoločnosti. Podľa niektorých autorov je extrémizmus produktom/javom demokratickej spoločnosti. Demokracia má totiž obmedzené možnosti použitia účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Ak by takéto mechanizmy mala, prestala by byť demokraciou a stala by sa diktatúrou. Preto sa v každej demokratickej spoločnosti stretávame s prejavmi extrémizmu.

Extrémizmus je negatívny, rozmáhajúci sa, dynamický a multidimenzionálny celospoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre spoločnosť, pre demokratické princípy a ústavné hodnoty. Ohrozuje primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd, má protisystémový postoj a pôsobí deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho usporiadanie, na základy právneho pluralitného štátu, na riadny výkon štátnej moci, pričom môže ohrozovať aj územnú celistvosť jednotlivých štátov či nedotknuteľnosť ich štátnych hraníc. Je to predovšetkým druh politicky motivovanej aktivity, ktorý odmieta princípy parlamentnej demokracie a pluralizmu, ktorej ideológia a aktivity sú založené na intolerancii, xenofóbii, antisemitizme a ultranacionalizme. Extrémizmus je prítomný vo všetkých demokratických štátoch a snahy o jeho elimináciu sa často významne líšia.

Extrémizmus vykazuje všeobecné znaky sociálnej patológie v súvislosti s prítomným násilím. V prípade, že členovia skupín, ktoré môžu byť v prvotných štádiách označené ako „subkultúry“ hlásajú otvorený konflikt so spoločnosťou, prejavujú sa agresívne, násilne a svoju pozornosť zameriavajú na istú časť spoločnosti, stávajú sa hrozbou pre spoločnosť. K takémuto vývoju však dochádza aj z dôvodu straty dôvery v autoritu štátu a jeho noriem, ak dochádza k evidentnému zneužívaniu moci, vulgárnosti verejného života a beztrestnosti. Podpora pozitívnych spoločenských a kultúrnych hodnôt vo všetkých prvkoch spoločnosti je preto veľmi dôležitá.

Pojem extrémizmus nie je pevne stanovený a jeho definícia nie je jednoznačná. Zároveň je potrebné dôsledne rozlišovať medzi politickým radikalizmom (hlboké zmeny v demokratickej spoločnosti, nie odstránenie demokracie) a politickým extrémizmom (nahradenie demokracie totalitným, autoritatívnym systémom bez rešpektu k ľudským právam).

Vzhľadom na skutočnosť, že právny poriadok SR pojem „extrémizmus“ nedefinuje priamo, boli pre potreby odhaľovania, objasňovania a dokumentovania tejto trestnej činnosti a v neposlednom rade aj pre účely preventívneho pôsobenia Policajného zboru identifikované tri základné orientácie extrémizmu:

- a) **pravicovo orientovaný** – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, nacizmu, neonacizmu, antisemitizmu, xenofóbie,
- b) **ľavicovo orientovaný** – prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami, radikálnymi ekológmi,

- c) **nábožensky orientovaný** – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.

Pravicový, ako aj ľavicový extrémizmus majú spoločné črty v antidemokratických prístupoch a v obmedzovaní slobody jednotlivca, pričom ľavicový extrémizmus sa prejavuje ako boj proti kapitalizmu (komunisti), prípadne odmieta akúkoľvek formu autority (anarchisti). Pravicový extrémizmus sa spája s rasizmom (antisemitizmom), ale aj s antikapitalizmom (tzv. nová generácia, autonómni nacionalisti).

Extrémisti sa v SR združujú v subkultúrach, hnutiach, neregistrovaných organizáciách, občianskych združeniach i v politických stranách. Od polovice deväťdesiatych rokov 20. storočia sa slovenskí extrémisti snažia o legálny prienik na oficiálnu politickú scénu. Po viacerých neúspešných pokusoch o registráciu vlastnej politickej strany sa ako úspešná ukázala stratégia infiltrácie extrémistov, resp. ich sympatizantov do už zaregistrovaného subjektu.

Pokusy o oficiálne registrovanie sa formou politických subjektov sú v SR typické najmä pre pravicovo-extrémistické spektrum. Ľavicoví extrémisti majú menší záujem o oficiálne pôsobenie v rámci demokratického politického systému, pričom zostávajú na báze neregistrovaných organizácií.

Slovenská extrémistická scéna sa podobá, resp. vo svojich základných charakteristikách sa najviac inšpiruje extrémistickou scénou z Českej republiky a Nemecka. Tendencie vývoja, smery, ciele i témy extrémizmu na území Čiech a Nemecka sú preberané s určitým časovým odstupom slovenskými extrémistami, najmä z pravicového spektra.

Početnosť prívržencov a sympatizantov slovenskej extrémistickej scény, tak pravicovej ako i ľavicovej sa odhaduje na približne 2 000 osôb, pričom desiatky až stovky z nich sú radikálne a rizikové. Počtom, aktivitami i organizovanosťou výrazne prevyšujú pravicoví extrémisti nad ľavicovými.

3. 1 Extrémizmus a rezort obrany

Ministerstvo obrany SR sa v zmysle koncepcie podieľa na boji proti extrémizmu formou preventívnych a represívnych aktivít.

V rámci Ministerstva obrany SR je boj s extrémizmom zabezpečovaný centrálnou prostredníctvom oddelenia odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti analýz a prevencie kriminality (ďalej len „oddelenie odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti“) a oddelenia policajných činností odboru policajného výkonu Riaditeľstva Vojenskej polície. Oddelenie odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti metodicky riadi a kontroluje priebeh skráteného vyšetrovania u prečinov extrémizmu, vedie evidencie a štatistiky v pôsobnosti Vojenskej polície a riadi realizáciu

POZNÁMKY

prevencie (osvetová a prednášková činnosť, tvorba interných normatívnych aktov, tvorba preventívnych programov) v oblasti extrémizmu. Oddelenie policajných činností riadi a kontroluje policajný výkon (hliadková činnosť a i.) v oblasti boja proti extrémizmu.

Útvary Vojenskej polície participujú v oblasti extrémizmu na úrovni skráteného vyšetrovania u prečinov a vyhľadávajú a objasňujú trestné činy extrémizmu. Na úrovni útvarov Vojenskej polície je realizovaná hliadková činnosť formou preventívno-bezpečnostných akcií a preventívnych kontrol s cieľom vyhľadávania a získavania poznatkov o trestných činoch extrémizmu v pôsobnosti Vojenskej polície.

Riaditeľ Vojenskej polície je menovaným členom medzirezortného Expertného koordinačného orgánu pre boj so zločinnosťou a dvaja poverení príslušníci Vojenskej polície sú členmi MISO⁵. Vojenská polícia každoročne vyhodnocuje situáciu v oblasti extrémizmu a rasizmu v rezorte ministerstva obrany a je súčasťou mechanizmu toku informácií medzi Policajným zborom, Slovenskou informačnou službou a Vojenským spravodajstvom v oblasti plnenia úloh v boji proti extrémizmu a rasizmu. Vojenská polícia oboznamuje príslušníkov ozbrojených síl o aktuálnych trendoch v oblasti extrémizmu, rasovo motivovanej trestnej činnosti a iných formách diskriminácie.

Ozbrojené sily sú súčasťou spoločnosti a je preto logické predpokladať, že ľudia spájajú najmä s tzv. pravicovým extrémizmom⁶ budú tiež súčasťou jej radov. Tento predpoklad umocňuje zamyslenie sa nad pozitívami, ktoré príslušnosť k ozbrojeným silám prináša ľuďom, ktorých spájame extrémizmom:

- Existuje určitý prienik v hodnotovej orientácii medzi pravicovými extrémistami a príslušníkmi ozbrojených síl (zborov) ako napr. ich vzťah k disciplíne a organizovanosti, k vlastenectvu, k zbraniam, k autoritám. Z toho potenciálne vyplýva aj ich zreteľnejší záujem o službu v prostredí, ktoré sa im zdá hodnotovo blízke. Zároveň ich pôsobenie v ozbrojených silách im umožňuje šírenie extrémistických názorov a získavanie osôb pre ich aktivity.
- V rámci bojovej prípravy získajú vojensko-odborné zručnosti v oblasti organizovaného hromadného násillia, ktoré sú využiteľné aj pri organizovaní extrémistických akcií mimo rezortu obrany⁷.
- Jednoduchší prístup k vojenskému materiálu, k zbraniam a k munícii⁸.

5) Multidisciplinárna integrovaná skupina odborníkov zameraná na elimináciu trestnej činnosti na úseku štátneho rozpočtu, http://www.minv.sk/?MEKO_skupiny.

6) Závery a odporúčania medzinárodného okrúhleho stola, ktorý organizovalo Centrum pre európske a severoatlantické vzťahy v spolupráci s Akadémiou ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika dňa 10. 9. 2013 v priestoroch hotela Crown Plaza v Bratislave, http://www.cenaa.org/wp-content/uploads/2013/09/RT3_final_SVK.pdf.

7) http://zpravy.idnes.cz/ucili-jsme-se-taktiku-a-strileni-popisuje-extremista-bojovy-vycvik-11m-domaci.aspx?c=A091105_092314_domaci_jw.

8) <http://hn.hnonline.sk/spolocnost-a-politika-686/hrozba-pre-slovensko-pravicovi-extremisti-175338>.

- Pôsobenie v ozbrojených silách im potenciálne umožňuje čiastočné krytie pred odhalením ich aktivít vzhľadom k špecifickému režimu procedúry riešenia priestupkov⁹ profesionálnych vojakov.

Záujem extrémistov o vojenskú službu predstavuje tak pre ozbrojené sily, ako aj pre spoločnosť neprehliadnuteľné bezpečnostné riziko.

3.2 Prevencia a boj proti extrémizmu

Ministerstvo obrany SR si je vedomé rizika spätého s potenciálnou infiltráciou extrémistov do ozbrojených síl. V rezorte obrany sa s problematikou extrémizmu zaoberajú najmä tri nasledujúce inštitúcie:

- Vojenská polícia¹⁰,
- Generálny štáb ozbrojených síl SR¹¹,
- Sekcia ľudských zdrojov Ministerstva obrany SR¹².

Hlavným garantom prevencie a boja proti extrémizmu v rezorte obrany je Vojenská polícia, ktorá ho rozpracováva v koncepcnej, preventívnej i represívnej rovine.

Generálny štáb ozbrojených síl SR je primárnym realizátorom protixtrémistickej politiky. Piliermi jeho aktivít v boji proti extrémizmu sú edukačné aktivity a monitoring sociálno-patologických javov vo vojenských útvaroch a zariadeniach. Edukačné aktivity sa uskutočňujú v dvoch rovinách. Jednak v rámci kariérnych kurzov pre profesionálnych vojakov, ako aj v rámci tematických blokov, ktoré prebiehajú vo forme spoločenskovedných seminárov na každom útvare. Monitoring sociálno-patologických javov je zabezpečovaný najmä sociologickými výskumami a sledovaním štatistických ukazovateľov stavu služobnej disciplíny profesionálnych vojakov.

9) Správnym orgánom pre prešetrenie priestupkov profesionálnych vojakov podľa zákona sú orgány vojenskej polície (zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch) a samotné prejednanie priestupku rieši vedúci služobného úradu alebo veliteľ (zákon č. 346/2005 Z. z.)

10) Vojenská polícia je policajnou službou, ktorá v rozsahu vymedzenom zákonom č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov plní úlohy policajnej ochrany ministerstva, ozbrojených síl SR, zložiek podieľajúcich sa na plnení úloh ozbrojených síl SR, vojenských objektov a priestorov, vojenských obvodov, vojenského materiálu, ako aj majetku štátu v správe alebo v užívaní rozpočtovej organizácie, príspevkovej organizácie alebo štátneho podniku, ktorých zriaďovateľom alebo zakladateľom je ministerstvo, v priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie. Organizačnú štruktúru, početné stavy a štatút Vojenskej polície určuje minister.

11) Podľa Organizačného poriadku Generálneho štábu Ozbrojených síl SR riadi prevenciu a boj proti sociálno-patologickým javom, prijíma návrhy opatrení na odstránenie nedostatkov v oblasti výkonu zmeny vojenského útvaru, posádkovej služby v ozbrojených silách a v oblasti služobnej a pracovnej disciplíny v pôsobnosti ozbrojených síl, závery riešenia udalostí a negatívnych (protispoločenských) javov vzniknutých v ozbrojených silách, ďalej zabezpečuje odbornú prípravu pracovníkov personálneho manažmentu, veliteľov a ďalších pracovníkov na realizáciu úloh v oblasti vzdelávania a kvality života.

12) Podľa Organizačného poriadku Ministerstva obrany SR vypracúva a aktualizuje koncepcie a programy na riešenie ľudsko-právnej problematiky v podmienkach rezortu ministerstva obrany a riadi a koordinuje z tohto vyplývajúce aktivity v rezorte ministerstva obrany (napr. antidiskriminačná politika, predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie, boj proti obchodovaniu s ľuďmi).

POZNÁMKY

Sekcia ľudských zdrojov Ministerstva obrany SR sa zaoberá extrémizmom zo širšieho pohľadu ochrany ľudských práv. Jej hlavné nástroje spočívajú v koncepcnej príprave ochrany ľudských práv a nastaveniu takých pracovno-právnych vzťahov, ktoré by eliminovali diskrimináciu ako pri výberových konaniach na vedúce a vyššie pracovné pozície, tak aj v rámci medziludských vzťahov na pracovisku.

Ministerstvo obrany je gestorm úpravy štátnej služby profesionálnych vojakov podľa zákona č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 346/2005 Z. z.“). V boji proti extrémizmu je možné v zákone oprieť sa o nasledujúce prvky:

- v § 3 sú obsiahnuté zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s ustanoveniami zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (antidiskriminačný zákon), ktorý upravuje povinnosť dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania v oblastiach sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, vzdelania a pracovno-právnych vzťahov,
- podľa písm. f) ods. 1 § 70 sa služobný pomer profesionálneho vojaka skončí prepustením, ak bol právoplatne odsúdený za prečin, ktorý je úmyselným trestným činom alebo za zločin¹³,
- podľa písm. c) ods. 2 § 70 sa služobný pomer profesionálneho vojaka môže skončiť prepustením, ak v priebehu 12 po sebe nasledujúcich mesiacov opakovanne porušil základnú povinnosť ustanovenú v § 119¹⁴, ak nejde o prípad uvedený v odseku 4; nemusí ísť o porušenie tej istej základnej povinnosti.

V rámci vnútorného právneho prostredia sú pre boj s extrémizmom vypracované nasledujúce služobné predpisy:

- nariadenie ministra obrany SR č. 13/2012 o zabezpečení plnenia úloh boja proti extrémizmu,
- služobný predpis hlavného služobného úradu pre štátnu službu profesionálnych vojakov č. 2/2006 o vykonávaní kontroly vecí, ktoré profesionálny vojak vnáša na pracovisko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia alebo ktoré z nich odnáša..., ktorý v čl. 2 ods. 1, písm. j), ktorá zakazuje

13) Teda vrátane § 421, § 422 (Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd) a § 423 (Hanobenie národa, rasy a presvedčenia) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

14) Služobná disciplína je podľa ods. 1 § 117 povinnosť dodržiavať Ústavu SR, ústavné zákony, zákony, ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy, vojenskú prísahu, Etický kódex profesionálneho vojaka, služobné predpisy, vojenské rozkazy, nariadenia, príkazy a pokyny vedúcich služobných úradov a veliteľov. Teda napr. aj porušenie § 47a (priestupky extrémizmu) podľa zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch alebo aj Etického kódexu profesionálneho vojaka, podľa ktorého v ods. 1 čl. 4) „Profesionálny vojak pri vykonávaní štátnej služby nepripúšťa diskrimináciu na základe vojenskej hodnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie, fyzickej dispozície, majetkových pomerov, politických a náboženských názorov, rasových, národnostných, sociálnych alebo iných väzieb“.

vnášať na pracovisko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia materiály propagujúce hnutia potláčajúce práva a slobody občanov,

- koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014 (rozpracovanie na podmienky Ministerstva obrany Slovenskej republiky) č. spisu RVP-152-27/2011-OOaDTČAaPK z 30. septembra 2011.

3.3 Radikalizmus a extrémizmus v OS SR v empirii

Z teoretického vymedzenia pojmov radikalizmus, extrémizmus a terorizmus bolo možné urobiť záver, že väčšina našich občanov nerobí výraznejšie rozdiely medzi týmito pojmami a zároveň ich spája najmä s prejavmi rasizmu a xenofóbie. Preto bol výskum¹⁵ medzi profesionálnymi vojakmi zameraný na problémy vnímania, resp. poznania tohto pojmu, na zistenie osobných skúsenosti s jeho prejavmi a poznanie jeho predstaviteľov na pracovisku a v regióne výkonu služby. Skúmaný bol aj vzťah profesionálnych vojakov k prisťahovalcom a minoritám.

a) Vnímanie významu pojmu extrémizmus profesionálnymi vojakmi

Z 518 respondentov na otázku „Vedeli ste, čo znamená pojem extrémizmus?“ odpovedalo 505 profesionálnych vojakov. Až 90 % z nich (453 respondentov) bol tento pojem známy. Iba 10 % z nich (52 respondentov) tento pojem nepoznalo. Tí, ktorí pojem extrémizmus poznali ho definovali najčastejšie ako:

- rasovú a menšinovú neznášanlivosť,
- násilie voči „iným“ osobám,
- niečo iné ako normálne,
- činnosť, ktorá vybočuje mimo zákon a stanovené pravidlá.

Získané výsledky potvrdili, že aj väčšina respondentov z radov profesionálnych vojakov si pojem extrémizmus, tak ako občania Slovenska spája prevažne s rasovou a menšinovou neznášanlivosťou.

b) osobné skúsenosti profesionálnych vojakov s prejavmi extrémizmu

Približne 76 % respondentov tvrdí, že sa s prejavmi extrémizmu doteraz nestretlo. 14 % respondentov sa s prejavmi extrémizmu stretlo buď osobne, alebo prostredníctvom blízkej rodiny, známych či susedov.

Viac ako polovica respondentov (53 %) nepozná vo svojom okolí extrémistu (obrázok 1), čo ale netreba podceňovať, pretože 18 % respondentov určitý kontakt s extrémistami priznalo. Zároveň je potrebné vychádzať z toho, že neexistuje konsenzus

15) VYHNALOVÁ, M., et al.: *OMNIBUS 2013* : Vybrané časti záverečnej správy zo sociologického prieskumu. Liptovský Mikuláš : PÚ OS SR, 2013. 8 s.

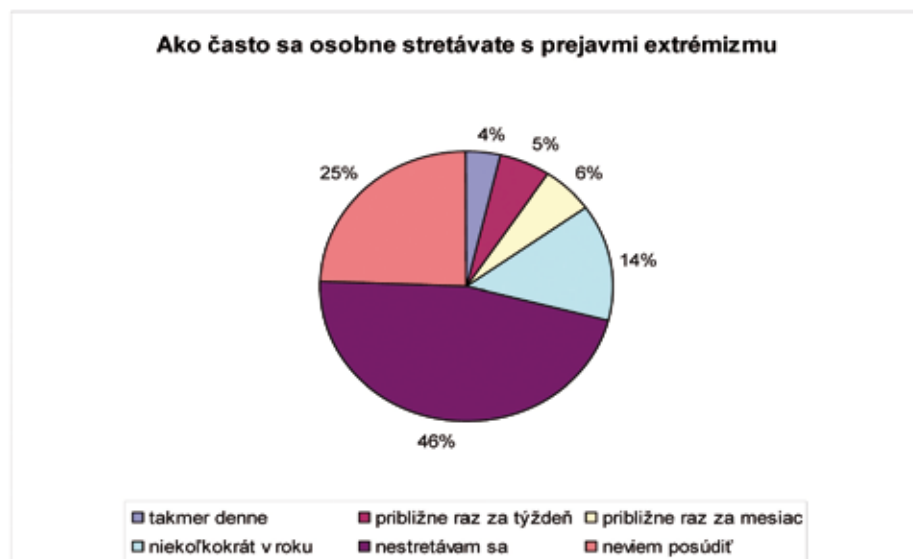
POZNÁMKY

v chápaní pojmu extrémizmus. Z toho vyplýva, že výsledky môžu byť zaťažené širokým chápaním pojmu extrémizmus respondentmi tak, ako sme to predpokladali pri teoretickom vymedzení pojmov radikalizmus a extrémizmus.

Obrázok 1: Poznáte nejakého extrémistu? (v %)

Namerané výsledky medzi profesionálnymi vojakmi potvrdili, že extrémizmus zatiaľ nie je na Slovensku jav, s ktorým by sa respondenti stretávali často. Len 4 % respondentov je denne konfrontovaných s prejavmi extrémizmu, 5 % respondentov približne raz za týždeň a 6 % respondentov približne raz za mesiac (obrázok 2).

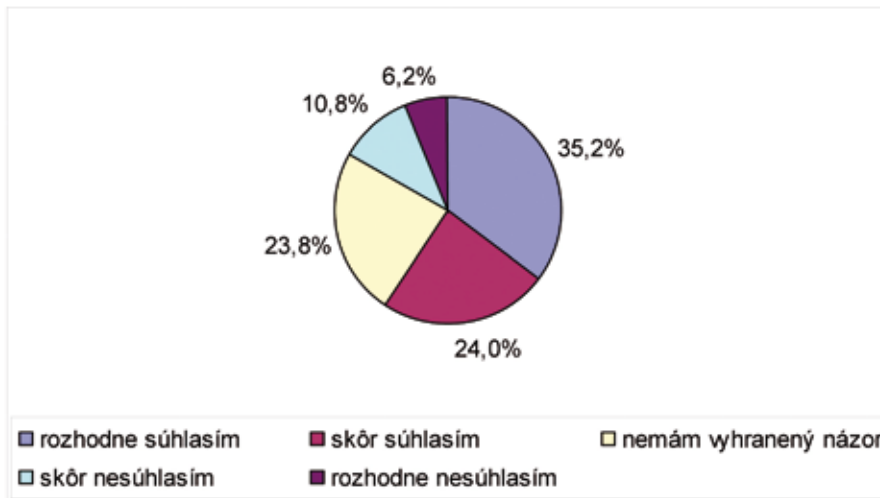

Obrázok 2: Ako často sa osobne stretávate s prejavmi extrémizmu? (v %)

Napriek týmto výsledkom si ale z 517 respondentov len 38,5 % myslelo, že extrémizmus v regióne výkonu vojenského povolania neexistuje a až 27,9 % respondentov si myslelo, že extrémizmus v regióne výkonu vojenského povolania existuje (pomerné vysoké percento respondentov). Nevyhranený názor zastávalo 33,7 % opýtaných profesionálnych vojakov.

Výskyt extrémizmu v útvere, kde profesionálni vojaci slúžia odmietlo až 59,2 % respondentov. Výskyt extrémizmu na útvaroch pripustilo 17 % vojakov (obrázok 3).

POZNÁMKY

Obrázok 3: Problém extrémizmu na útvere kde slúžim neexistuje (v %)

Výskumom sa zistilo, že až 46,7 % respondentov z 516 sa v priebehu svojej vojenskej služby nestretlo s prejavmi extrémizmu a ani o tom nepočulo a tiež 14,3 % respondentov si vybralo možnosť „neviem“. Len 9,7 % respondentov odpovedalo, že mali skúsenosť s prejavmi extrémizmu, 8,9 % respondentov poznalo také prípady u svojich kolegov a 20,3 % respondentov počulo, že sa to stalo.

c) Vnímanie vplyvu etnických menšín a prisťahovalcov na existujúce problémy v spoločnosti profesionálnymi vojakmi

Viac ako štvrtina skúmaných profesionálnych vojakov (26,5 %) bolo presvedčených, že za všetky problémy v našej spoločnosti môžu etnické menšiny (rómska, maďarská, ukrajinská menšina atď.). Necelá polovica respondentov (48,2 %) s týmto tvrdením nesúhlasí.

Omnoho miernejšie boli názory profesionálnych vojakov na to, že za všetky problémy môžu prisťahovalci. Prevažná väčšina respondentov, až 62,2 % si nemyslí, že príčinou problémov v spoločnosti sú prisťahovalci, opačný názor má 11,4 %.

d) Vnímanie boja spoločnosti proti extrémizmu profesionálnymi vojakmi

Podľa výsledkov bolo 39,4 % respondentov presvedčených, že opatrenia našej spoločnosti (SR) sú na nedostatočnej úrovni. Opačné stanovisko zastávalo 28,2 % respondentov, ktorí vnímali aktivity vyvíjané zo strany SR voči extrémizmu na našom území za postačujúce.

Takmer dve tretiny respondentov (64,5 %) sa vyjadrilo, že odsudzuje prejavy extrémizmu. Prostredníctvom vyjadrení sa do popredia dostala skupina vojakov, ktorí sa o problematiku extrémizmu nezaujímajú. Celkovo nezaujem prejavilo až 26,9 % respondentov (139). Tolerantné stanovisko na prejavy extrémizmu zastávalo 8,5 % respondentov (44).

POZNÁMKY

Vnímanie prejavov extrémizmu poukázalo na fakt, že profesionálni vojaci, ktorí sa nezaoberajú týmto fenoménom majú absenciu osobnej alebo sprostredkovanej skúsenosti v danej oblasti. Zároveň možno predpokladať, že profesionálni vojaci sú orientovaní na riešenie takých oblastí života, ktoré sa priamo dotýkajú ich vlastnej existencie a životného pohodlia. Môže to znamenať zastávanie životnej filozofie typu „čo sa ma bytostne netýka a nezasahuje do môjho života, tomu pozornosť nevenujem.“

Prekvapivý je aj údaj o existencii skupiny profesionálnych vojakov (44), ktorí tolerujú extrémistické prejavy v spoločnosti. Je možné predpokladať, že v ich názoroch, resp. aj v konaní by sa dali nájsť prvky intolerancie voči existujúcim istým minoritným skupinám. Je potrebné si uvedomiť, že takto zmýšľajúci profesionálni vojaci sú pre Ozbrojené sily SR rizikovní.

Bližšia analýza respondentov odmietajúcich prejavy extrémizmu hovorí o tom, že najsilnejšie odmietali prejavy extrémizmu respondenti vysokoškooláci a tiež vojaci slúžiaci na veliteľskej a štábnej funkcii najmä dôstojníci.

e) Vnímanie pozitívnej diskriminácie privilegovaných sociálnych skupín profesionálnymi vojakmi

Diferencovanie spoločnosti na základe príslušnosti k istým sociálnym skupinám sa potvrdilo vo vyjadrenom presvedčení respondentov na pozitívnu diskrimináciu, pričom až 76,7 % z nich sa domnievalo, že spoločnosť uprednostňuje isté skupiny alebo ich uprednostňuje aspoň niekedy. Iba 5,4 % respondentov zaobchádzanie spoločnosti s jednotlivcami, resp. sociálnymi skupinami vnímalo ako rovnocenné.

Rozdelenia vojakov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania ukázalo, že vysokoškooláci výraznejšou mierou deklarovali väčšiu privilegovanosť istých skupín obyvateľstva. Profesionálni vojaci slúžiaci v hodnostnom zbore dôstojníkov oveľa viac uvádzali presvedčenie, že spoločnosť diferencuje pohľad na skupiny obyvateľstva, ako tomu bolo vo vyjadreniach vojakov slúžiacich v hodnostnom zbore mužstva.

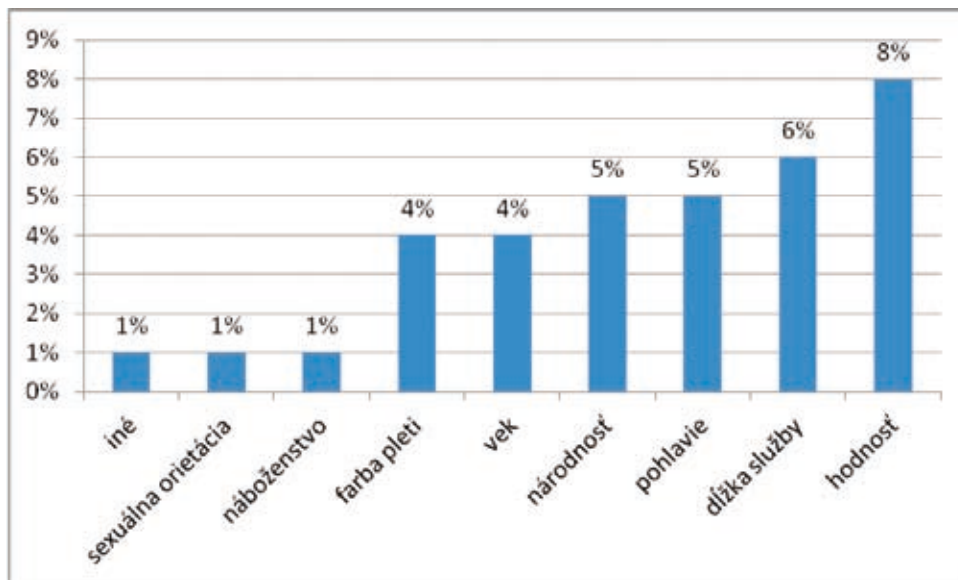
f) Tolerovanie minoritných skupín spoločnosti profesionálnymi vojakmi

Respondenti mali možnosť vybrať si z viacerých minoritných alebo iných neprispôsobivých, či inak vyhranených skupín obyvateľstva žijúcich na našom území. Len 69 respondentov (tzn. 13,7 %) z 503 respondentov uviedlo, že by im v ich blízkosti neprekážalo bývanie minoritných a názorovo vyhranených alebo spoločensky neprispôsobivých jednotlivcov. Ostatným 86,7 % respondentom najviac „prekážajú“ tieto minoritné a spoločensky neprispôsobivé skupiny obyvateľstva, ktoré žijú v ich susedstve:

1. drogovovo závislý človek (333 volieb),
2. rómska rodina (279 volieb),

3. skinhead, neonacista (238 volieb),
4. človek s kriminálnou minulosťou (147),
5. moslimská rodina (71 volieb).

V roku 2009 sa zisťovali skúsenosti profesionálnych vojakov s diskrimináciou¹⁶.

Obrázok 4: Osobná skúsenosť PrV s diskrimináciou (v %)

Najčastejšie prípady, kedy sa vojaci cítia byť diskriminovaní sú z dôvodov:

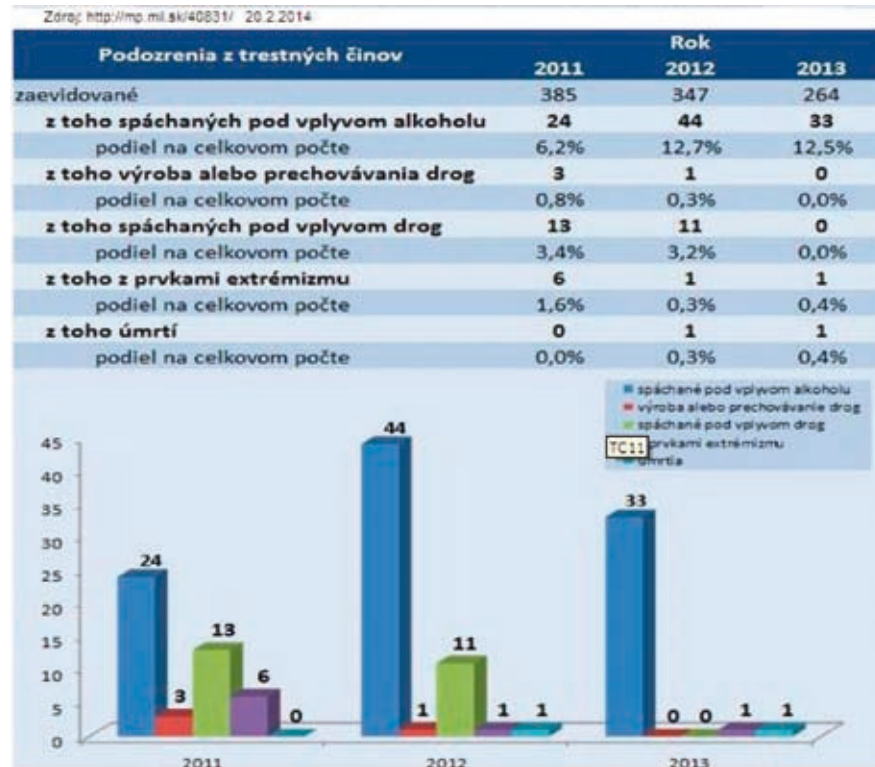
1. hodnosti,
2. dĺžky služby,
3. národnosti,
4. pohlavia.

3.4 Prípady profesionálnych vojakov podozrivých z extrémizmu

Spravidla sa jedná o prípady, kedy vojaci svojim oblečením, slovnými prejavmi alebo tetovaním prejavovali sympatie k hnutiam potláčajúcim základné práva a slobody. V jednom prípade sa u profesionálneho vojaka našlo nielen množstvo nábojov a vojenského materiálu, ale tiež výbušný systém či tričko COMBAT 18 Slovakia a v jednom prípade vojak prechovával extrémistický materiál.

¹⁶) CZIRÁK, P., et al.: *Sociálno-nežiadúce javy v ozbrojených silách SR*. Výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ OS SR, 2009.

POZNÁMKY

Obrázok 5: Podozrenia z trestných činov (štatistika Vojenskej polície)

4 ZÁVER

Jednou z prioritných úloh štátnej politiky v oblasti ľudských práv je efektívne nastavenie systému inštitucionálnych a procesných mechanizmov schopných pružne reagovať na potreby vyplývajúce z každodenného života a praxe. Ochrana je potrebné poskytnúť jednotlivcom voči mocným ekonomickým záujmom, voči možnému zneužitiu moci, neetickému zaobchádzaniu, diskriminácii, voči nebezpečným produktom a podobne.

Predsudky a stereotypy sú v súčasnosti rozšírené prakticky vo všetkých aspektoch individuálneho, pracovného či spoločenského života ľudí. Pôsobia ako výrazný činiteľ, ktorý významne znižuje kvalitu života osôb zasiahnutých týmito predsudkami, pretože častokrát má negatívny vplyv na ich príjem, možnosti užívania celého spektra služieb, obmedzujú možnosti seberealizácie a pod. Časť takéhoto diskriminačného konania má typické prejavy extrémizmu, ktoré má spravidla skupinový, organizovaný a násilný charakter.

Extrémizmus je ťažko odstrániteľný fenomén, pretože súvisí najmä s iracionálnymi faktormi (identita, psychika, náboženstvo atď.). Je však možné ho regulovať. V tomto prípade zohráva nezastupiteľnú úlohu štát so svojimi mocenskými nástrojmi, ďalej mimovládne organizácie, výchova, školstvo atď. Extrémizmus má taktiež dostatočný potenciál na svoju ďalšiu existenciu. Jeho prejavy sú a budú podmienené okrem historických súvislostí, v ktorých vznikol a formoval sa predovšetkým vývojom v globalizujúcom sa svete.

Ministerstvo obrany sa pri boji proti extrémizmu vo všeobecnosti zameriava najmä na nasledovné problémy:

- systematické a dôkladné preventívne pôsobenia vo všetkých súčastiach rezortu Ministerstva obrany SR,
- zdokonaľovanie prípravy osobitných subjektov prevencie v rezorte Ministerstva obrany SR – Vojenská polícia, Vojenské spravodajstvo,
- vzdelávanie subjektov všeobecnej prevencie v rezorte Ministerstva obrany SR, veliteľov a odborných náčelníkov na všetkých stupňoch riadenia, pracovníkov služieb vojsk, pracovníkov personálneho manažmentu, funkcionárov veliteľstiev posádok, pedagogického zboru vojenských škôl, riaditeľov úradov, štátnych podnikov a zariadení, ktorých zriaďovateľom je Ministerstvo obrany SR, vojenských duchovných, pracovníkovi právnej služby,
- zamedzenie prenikania vplyvov extrémizmu do personálnych štruktúr Ministerstva obrany SR,
- systematické monitorovanie extrémisticky zameraných jednotlivcov, skupín a hnutí a včasné predchádzanie protiprávnemu konaniu,
- nulová tolerancia pre páchatelov trestných činov s extrémistickým prvkom,
- zefektívnenie spolupráce medzi jednotlivými súčasťami ministerstva,
- užšia spolupráca, koordinácia a vytvorenie účinného mechanizmu vzájomnej výmeny informácií s mimorezortnými subjektmi na úseku boja proti prejavom extrémizmu,
- koordinácia aktivít v boji proti extrémizmu so zahraničím, s medzinárodnými organizáciami a politickými orgánmi štátov Európskej únie a NATO.

Záverom je potrebné ešte raz zvýrazniť tú skutočnosť, že prejavy radikalizmu a extrémizmu v ozbrojených silách a vzťah radikálnych a extrémnych skupín (najmä však pravícových) tvoria najzávažnejšie aspekty problematiky vo vzťahu k hrozbám pre vnútornú bezpečnosť štátu. Sociologický prieskum realizovaný Personálnym úradom OS SR splnil svoj cieľ a ponúkol cenné informácie o aktuálnom stave v oblasti extrémizmu v Ozbrojených silách Slovenskej republiky. V ďalšom období bude potrebné zamerať sa na kvantitatívny výskum tematicky pokrývajúci najmä postojové otázky a socio-ekonomické faktory, ktoré podnecujú inklináciu členov ozbrojených síl k radikálnym a extrémistickým myšlienkam a následne k spolupráci s extrémistickými organizáciami.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

CZIRÁK, P., et al.: *Sociálno-nežiadúce javy v ozbrojených silách SR*. Výskumná správa. Liptovský Mikuláš : PÚ OS SR, 2009.

DÖMEOVÁ, A.: Hrozba pre Slovensko? : Pravicoví extrémisti. In: *Hospodárske noviny* [online]. 2005, [cit. 2014-04-15]. Dostupné na internete: <<http://hn.hnonline.sk/spolocnost-a-politika-686/hrozba-pre-slovensko-pravicovi-extremisti-175338>>.

Extrémizmus vs. ozbrojené sily : implikácie pre vnútornú bezpečnosť a odporúčania pre budúcnosť [online]. Bratislava : CENAA, 2013. 15 s. [cit. 2014-04-15]. Dostupné na internete: <www.cenaa.org/wp-content/uploads/2013/09/RT3_final_SVK.pdf>.

KANDRÁČ, P.: *Perspektívy činnosti verejného ochrancu práv v Slovenskej republike na druhé funkčné obdobie (2007 – 2012)* [online]. 2007. [cit. 2014-04-25]. Dostupné na internete: <<http://www.vop.gov.sk/files/File/perspektivy.doc>>.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 [online]. 2011. [cit. 2014-04-25]. Dostupné na internete: <<http://www.radavladyp.gov.sk/dokumenty-vyboru-vrx/>>.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014 (rozpracovanie na podmienky Ministerstva obrany Slovenskej republiky) č. spisu RVP-152-27/2011- OOaDTČAaPK z 30. septembra 2011.

KROUPA, J.: *Učili jsme se taktiku a střelení, popisuje extrémista bojový výcvik*. [online]. 2009. [cit. 2014-04-25]. Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/ucili-jsume-se-taktiku-a-strileni-popisuje-extremista-bojovy-vycvik-11m-/domaci.aspx?c=A091105_092314_domaci_jw>.

Nariadenie ministra obrany Slovenskej republiky č. 13/2012 o zabezpečení plnenia úloh boja proti extrémizmu.

Organizačný poriadok Generálneho štábu OS SR (k 1.3.2013).

Organizačný poriadok Ministerstva obrany SR (k 1.1.2014).

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím.

PETŐCZ, K. - HORNÁ, D. - KUSÁ, D. - GURÁŇ, P.: *Teoreticko-metodologické a právne východiská*. Príloha k odbornému podkladu k tvorbe Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv Slovenskej republiky. Bratislava : MZVEZ SR, 2013. S.41.

Služobný predpis hlavného služobného úradu pre štátnu službu prof. vojakov č. 2/2006 o vykonávaní kontroly vecí, ktoré profesionálny vojak vnáša na pracovisko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia alebo ktoré z nich odnáša.

Štatistiky Vojenskej polície [online]. 2014. [cit. 2014-04-08]. Dostupné na internete: <<http://mp.mil.sk/40831/>>.

Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 379 z 8. júna 2011 návrh koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014.

Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie. [online]. 2014. [cit. 2014-04-25]. Dostupné na internete: <<http://www.minv.sk/?VRAX>>.

VYHNALOVÁ, M., et al.: *OMNIBUS 2013* : Vybrané časti záverečnej správy zo sociologického prieskumu. Liptovský Mikuláš : PÚ OS SR, 2013. 8 s.

Zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva.

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (antidiskriminačný zákon).

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.

Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Ako sa uplatňovanie ľudských práv premieta do kvality života ľudí?
2. Ako uľahčiť presadenie sa na trhu práce ľuďom pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia?
3. Profesionálne vojačky – majú mať prístup na všetky pracovné pozície v ozbrojených silách alebo len v určených vojenských odbornostiach?
4. Ktoré sú podľa vás hlavné prínosy a riziká späté s migráciou obyvateľstva z ohrozených regiónov na Slovensku?
5. Čo by podľa vás pomohlo prehĺbiť porozumenie medzi rôznymi skupinami ľudí žijúcimi v jednej lokalite, ktoré navzájom prežívajú nedôveru a strach?

POZNÁMKY

SLOVÁCI V RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDE POČAS PRVEJ SVETOVEJ VOJNY (1914 – 1918)

Mgr. Peter **CHORVÁT**, PhD.

ÚVOD

Skúmanie problematiky vojenskej účasti Slovákov v bojových operáciách prvej svetovej vojny, či už v rakúsko-uhorskej armáde alebo v československých légiách, má v posledných dvoch desaťročiach na Slovensku vzrastajúcu tendenciu. Toto konštatovanie sa pritom týka nielen odbornej, ale i laickej verejnosti. Rozhodne pozitívnymi výsledkami tejto interakcie sú tak nielen rôzne zamerané konferencie, diskusné stretnutia, ale aj internetové stránky alebo nové publikácie. Mimoriadny význam majú aj aktivity zamerané na obnovu vojnových cintorínov z obdobia „Veľkej“ vojny na Slovensku a taktiež ďalšie podujatia konkrétne pripomínajúce, resp. spredmetňujúce toto obdobie.

Ak sa zameriame na slovenskú vojenskú historiografiu do roku 1989 možno konštatovať, že tá v rámci interpretácie tejto problematiky primárne sledovala len niekoľko tematických okruhov. Podrobne sa skúmali najmä otázky ozbrojeného odporu Slovákov proti rakúsko-uhorskej monarchii, ďalej sociálne nepokoje a všeobecne vplyv ruskej októbrovej revolúcie z roku 1917 na situáciu v zázemí podunajskej monarchie. Niektoré historické udalosti boli interpretované tendenčne alebo boli spracované len v minimálnej miere, resp. vôbec nie (význam územia dnešného Slovenska pre vojnové operácie, účasť Slovákov na vojnových operáciách v rámci rakúsko-uhorskej armády alebo naopak v československom zahraničnom vojsku – légiách atď.).

Zmena politického režimu v roku 1989, ktorá priniesla pluralitu názorov aj v historiografii mala rozhodujúci vplyv na to, že sa do centra pozornosti historikov začali dostávať aj niektoré dovtedy tabuizované alebo málo známe témy.

K tejto téme okrem odbornej literatúry existuje obrovské množstvo archívneho materiálu. Ten je archivovaný v archívoch na Slovensku, ale aj v zahraničí. Pre bádateľa je pri jeho štúdiu nevyhnutne nutná znalosť nemeckého a maďarského jazyka, čo súvisí jednak s jazykovou otázkou v rakúsko-uhorskej armáde, a takisto s administratívnym jazykom vo vtedajšom Uhorsku.

Cieľom tohto príspevku je priblížiť základné otázky súvisiace s vojenskou účasťou Slovákov v rakúsko-uhorskej armáde v období prvej svetovej vojny. Z dôvodu limitovaných možností času a priestoru je možné podať len stručnú charakteristiku tohto problému. Prípadnému záujemcovi je odporučená literatúra uvedená na konci príspevku.

1 SLOVÁCI V RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDE PRED PRVOU SVETOVOU VOJNOU

POZNÁMKY

Na úvod je potrebné uviesť, že podľa sčítania obyvateľstva z roku 1910 žili v Uhorsku približne dva milióny Slovákov. S tým potom priamo súviselo, že slovenskí vojaci tvorili v mnohonárodnostnej rakúsko-uhorskej armáde 3,6 % z jej celkového počtu. Možno v tejto súvislosti informatívne spomenúť, že Čechov bolo 13 %.

Uvedený percentuálny podiel Slovákov sa týka predovšetkým pravidelných kontingentov brancov. Mladí slovenskí muži pochádzajúci z vidieka všeobecne nemali záujem o kariéru dôstojníka v rakúsko-uhorskej armáde, čo bolo podmienené jednak dobrým rodinným zázemím, a takisto ovládaním služobného jazyka (nemčiny, resp. maďarčiny). Vojak z povolania ako osoba tak nestál v radoch slovenského národného hnutia pred prvou svetovou vojnou, nakoľko by mu takéto prejavy mohli v kariére dôstojníka skôr uškodiť. Naopak, povolanie dôstojníka vyžadovalo veľkú mieru aj národnostného prispôsobenia sa a bolo vhodnou cestou ako stratiť povedomie o vlastnom pôvode. Zvlášť keď išlo napríklad o slovenský národ, ktorý v Uhorsku existoval na úrovni národnosti so všetkým, čo toto postavenie prinášalo.

Vzhľadom na jednotlivé zložky mierovej rakúsko-uhorskej armády mali Slováci najpočetnejšie zastúpenie v delostrelectve (6 %), v pechote (5 %) a v rôznych tylových jednotkách (3 – 7 %). Pomerne malé zastúpenie mali v jednotkách jazdecstva (1 %). Ich zastúpenie napríklad v rakúsko-uhorskom vojnovom námorníctve je vzhľadom na celok síce marginálne (okolo 0,1 %), no napriek tomu sú pre slovenskú vojenskú historiografiu zaujímavé aj tieto jednotlivé vojenské osoby.

Z konkrétnych vojenských jednotiek pechoty spoločnej rakúsko-uhorskej armády s najväčším zastúpením Slovákov v roku 1914 treba spomenúť peší pluk 71 s veliteľstvom a sídlom doplnovacieho okresu v Trenčíne. V tomto pluku slúžilo 85 % Slovákov. Ide o vojenskú jednotku, ktorá dodnes symbolizuje nasadenie Slovákov na frontoch prvej svetovej vojny.

Územie dnešného Slovenska patrilo s drobnými odchýlkami do územnej kompetencie dvoch zborov rakúsko-uhorskej armády. Bol to V. zbor v Bratislave a VI. zbor v Košiciach.

V období pred vypuknutím prvej svetovej vojny mali na slovenských vojakov v rakúsko-uhorskej armáde silný vplyv prejavy antimilitarizmu. Pre vojenskú správu bolo vzhľadom na dopĺňovanie armády varovné aj vystahovalectvo mužov v brannom veku do cudziny.

Napriek tomu, že rakúsko-uhorská armáda si vo vzťahu k slovenskému obyvateľstvu pred vypuknutím vojny vyslúžila aj niektoré kladné ohlasy (napríklad účasť na likvidovaní živelných katastrof), rozhodujúcim momentom v tejto interakcii bolo vnímanie armády ako najdôležitejšieho potlačovateľského orgánu monarchie.

POZNÁMKY

2 VŠEOBECNÁ MOBILIZÁCIA RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDY

26. júla 1914, necelý mesiac po známom sarajevskom atentáte, boli veliteľstvá jednotlivých jednotiek rakúsko-uhorskej armády informované o vyhlásení čiastočnej mobilizácie proti Srbsku s tým, že jej prvým dňom bude 28. júl 1914. Tieto mobilizačné opatrenia sa pritom predbežne netýkali bratislavského V. ani košického VI. zboru rakúsko-uhorskej armády, ktoré ako už bolo spomenuté boli dopĺňané aj z územia dnešného Slovenska. Situácia sa však v relatívne krátkom čase, vzhľadom na eskaláciu medzinárodného napätia, zmenila.

31. júla 1914 bola vyhlásená všeobecná mobilizácia rakúsko-uhorskej armády proti Rusku a Srbsku. Už nasledujúci deň, 1. augusta 1914, sa tak pri „svojich“ náhradných jednotkách začali hlásiť vo veľkom počte záložníci a majitelia zas privádzali zmobilizované kone. Dostupné ubytovacie kapacity v kasárňach boli pomerne rýchlo vyčerpané, niektoré jednotky bolo preto potrebné presunúť na vidiek. Tento nápor pritom pochopiteľne spôsobil aj viaceré ďalšie improvizované riešenia. Všeobecná mobilizácia znamenala pre vojenskú ale aj civilnú správu obrovské množstvo administratívy. Jednotliví veliteľia jednotiek boli okrem toho nútení neraz deklarovat' svoje vlastenectvo a cit k monarchii, a to pri viacerých príležitostiach (fakľové sprievody, opätovné skladanie vojenskej prísahy, oficiálna rozlúčka s predstaviteľmi mesta, župy atď.).

Spomínané udalosti v auguste 1914 ďalej podmienujú nárast prejavov maďarského nacionalizmu a „vlastenectva“ aj v civilnom sektore. Tie boli vo viacerých prípadoch namierené aj proti príslušníkom slovenského národného hnutia. Archívne sú napríklad podložené viaceré prípady, keď boli týmito podozrivým „panslávom“ povybíjané okná, boli zadržaní žandármi alebo obťažovaní davom. Napriek tomu všeobecná mobilizácia rakúsko-uhorskej armády prebehla a vzhľadom na jej slovenskú účasť prebehla bez väčších problémov. Na tom mali podiel najmä silná religiozita vidieka a hlavne oddanosť Slovákov habsburskej dynastii.

Okrem ročníkov 1890 – 1892, ktoré vykonávali v lete roku 1914 prezenčnú vojenskú službu boli do zbrane povolani aj nováčikovia ročníkov 1893, záložníci a náhradní záložníci ročníkov 1882 – 1889 spoločnej armády a takisto rovnaké ročníky oboch vlastibrán (rakúskeho landwehru a uhorského honvédstva). V obciach bola mobilizácia zväčša vyhlásená bubnovaním. Po dramatických scénach lúčenia s príbuznými odchádzali synovia a otcovia k svojim náhradným jednotkám. Ojedinelé prejavy nesúhlasu boli veľmi ľahko zlikvidované. Spokojnosť s priebehom mobilizácie sa odzrkadlila napríklad v súhrnných hláseniach z miest, okresov, žúp atď. Mobilizačný rozkaz postupne „vyhnal“ zo Slovenska na bojiská prvej svetovej vojny okolo 400 000 mužov, teda asi sedminu vtedajšieho obyvateľstva.

3 SLOVÁCI – PRÍSLUŠNÍCI RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDY NA FRONTACH „VEĽKEJ“ VOJNY

POZNÁMKY

Všetky väčšie „slovenské“ jednotky spomínaného V. a VI. zboru, dopĺňané vojakmi z územia dnešného Slovenska boli na začiatku vojny nasadené proti Rusku v rámci 1. a 4. rakúsko-uhorskej armády. Prvé boje prebehli na rozľahlých pláňach rakúskej Haliče (na území dnešného Poľska, resp. Ukrajiny).

Na haličskom fronte boli slovenskí vojaci oboch spomínaných armád vystavení hneď na začiatku vojny tým najťažším skúškam a obetiam. Rakúsko-uhorská armáda tu totiž začala už 23. augusta 1914 ofenzívu s cieľom prekvapiť ešte nesústreďené ruské sily.

Už bitky pri Komarówe a Krašniku na prelome augusta a septembra roku 1914 potvrdili, že Slováci boli v rámci rakúsko-uhorskej armády statoční, schopní a pritom nenároční vojaci. Ich bojové úspechy sa v prvej etape vojny odzrkadľovali nielen v slovenskej, ale dokonca aj v maďarskej a rakúskej tlači. Napríklad časopis Die Neue Zeitung konkrétne uviedol, že „rozhodnutie vo veľkej bitke pri Komarówe priniesli Slováci pod velením starého rytiera generála Boroeviča“. Maďarský časopis Alkotmány zas v roku 1915 konštatoval, že „z roľníckeho stavu pochodiaci slovenský vojak je nepremožiteľný. Smelosťou, prísnu disciplínou a svojou poctivosťou sa Slováci stali elitným vojskom, ktoré sa hodí nielen na útok, ale svojou národnou povahou výborné je aj na obranu“. Periodikum Reichpost v čísle 426 z roku 1914 zas uviedlo: „Chrabrí Slováci na severnom bojišti dokázali, že vedú za zdedený panovnícky dom zmužile umrieť. V nich spojuje sa rasová tvrdosť, ktorá ani pri veľkých stratách sa nekláti, s elánom, ktorý robí útoky našej armády nezadržateľnými. Prešporský 72. pluk, ktorý pozostáva najviac zo Slovákov, dal dôkazy svojho hrdinstva. S ním zároveň vyznamenali sa košické vojská VI. armádneho zboru pod Boroevičom, tiež z väčšej časti Slováci. I vojská V. armádneho zboru pod Puhallom, kde sú väčšinou Slováci, sa skvelo vyznamenali. Honvédske pluky 15. v Trenčíne a 13. v Prešporku je zložený najviac zo Slovákov. Tieto slovenské pluky vyvrátili hrdinskými skutkami všetky lži, ktoré hovorili o ich nespoľahlivosti“.

K problematike nasadenia Slovákov v prvom roku vojny možno konštatovať, že ich rakúske vojenské spravodajstvo hodnotilo ako najspoľahlivejšiu národnosť rakúsko-uhorskej monarchie na fronte. Najmä v prvých rokoch vojny sa preto v slovenských národných a politických kruhoch objavila aj tendencia vyťažiť politický kapitál z uznávaného boja slovenských vojakov na fronte. Konkrétne išlo o to, aby ako odplatu za obetavý boj v prospech vlasti a dynastie Slováci od budapeštianskej vlády dostali isté ústupky v nacionálnej, sociálnej a jazykovej oblasti. Na túto iniciatívu uhorská vláda odpovedala vyhýbavo, resp. s poukázaním na riešenie iných, naliehavejších vecí počas prvej svetovej vojny.

Ak hovoríme o rokoch 1914 – 1915 možno spomenúť, že územie dnešného Slovenska sa práve v tomto období, hoci len na relatívne krátky čas, stalo priamym bo-

POZNÁMKY

jiskom prvej svetovej vojny. Bezprostredné frontové operácie v regióne dnešného severovýchodného Slovenska prebiehali od novembra 1914 do mája 1915.

Po sérii porážok rakúsko-uhorských armád v septembri 1914 sa ruské armády už koncom tohto mesiaca dostali do tesnej blízkosti hraníc historického Uhorska. 29. novembra 1914 prenikla ruská armáda na východné Slovensko a postupne začala vytláčať rakúsko-uhorské jednotky z ich výhodných obranných postavení. 30. novembra 1914 padol do ruských rúk Zborov a 1. decembra 1914 po tvrdých bojoch aj Bardejov. V dôsledku úspešného rakúsko-uhorského protiútok pri Limanovej však ruská armáda začala už 8. decembra toho roku ustupovať. Opätovne preniknúť na územie východného Slovenska sa jej však podarilo už pomerne skoro 29. decembra 1914. Opäť bol obsadený Zborov a s ním aj ďalšie desiatky obcí Šariša a Zemplína.

V karpatskej zime 1914 – 1915 sa jednotky 1. a 4. armády sústreďovali na vyčerpávajúcu obranu severných hraníc historického Uhorska a na vytlačenie ruských vojsk z karpatských priesmykov. Do karpatského úseku východného frontu prichádzali zo západu stále nové posily, pričom rakúsko-uhorské jednotky tu boli premiešané s nemeckými jednotkami.

Koniec zimy 1914 – 1915 prebehol v znamení ďalších neúspechov rakúsko-uhorskej armády, symbolom ktorých sa stal najmä pád rakúsko-uhorskej pevnosti Przemysl. Až okolo 150 000 vyhladovaných vojakov tejto dobytej pevnosti sa dostalo do ruského zajatia. Medzi zajatcami boli aj viacerí Slováci, ktorí sa neskôr stali príslušníkmi československého zahraničného vojska – légii.

Keď sa v máji 1915 ruské vojská vzdialili z územia dnešného Slovenska, rozplynuli sa aj nádeje (hoci do istej miery idealistické a nereálne), ktoré do nich vkladala slovenská spoločnosť.

Následkom týchto bojov padlo alebo v dôsledku zranení neskôr zomrelo viac ako 37 000 vojakov rakúsko-uhorskej, ruskej a nemeckej armády, ktorí sú pochovaní na 236 vojnových cintorínoch.

Po prielome pri Gorliciach začiatkom mája 1915 nastali pre „slovenské“ jednotky vyčerpávajúce ofenzívne boje, jednak vo viackrát spomínanej Haliči ako aj v Bielorusku. Do roku 1916 bola väčšina jednotiek rakúsko-uhorskej armády s väčším zastúpením Slovákov nasadená na ruskom fronte.

Nakoľko najväčšie „slovenské“ jednotky V. a VI. zboru boli od augusta 1914 nasadené na východnom fronte, nemohli sa zúčastniť bojov na srbskom fronte, kde rakúsko-uhorské vojská zaútočili už 12. augusta 1914. To však neznamená, že Slováci sa v uniformách rakúsko-uhorskej armády nezúčastnili bojov aj na tomto fronte ako v jednotkách spoločnej armády (napríklad peší pluk 6 mal 15,5 % Slovákov a peší pluk 16 približne 8 %) tak aj v niektorých horských delostreleckých a špeciálnych jednotkách.

Keď na jar 1915 vstúpilo Taliansko do vojny, vytvoril sa na hraniciach s Rakúsko-Uhorskom front jednak v Alpách a taktiež na rieke Soča (Isonzo). Rakúsko-uhorské velenie sa vzhľadom na situáciu na východnom fronte rozhodlo zostať voči Taliansku v defenzíve. V tejto situácii sa naopak Taliani rozhodli pre ofenzívnu činnosť, pričom pri voľbe miesta mali v podstate jedinú možnosť – povodie spomínanej rieky Soča. Ústredné mocnosti tu mali v sledovanom čase 14 peších divízií a dve horské brigády (vrátane nemeckého tzv. Alpského zboru). Taliani disponovali 35 pešími divíziami, 4 jazdeckými divíziami a 52 horskými prápormi.

Napriek tomu, že útočiaca talianska armáda mala početnú prevahu, nedosiahla významnejšie úspechy. Dôvodom bola aplikácia poznatkov a skúseností z východného frontu a pomerne dobre pripravená obrana na rakúsko-uhorskej strane. Hoci prvá ofenzíva na Soči Talianom priniesla drobné teritoriálne zisky, hlavný cieľ – dobytie Gorice a Terstu – zostal nedosiahnutý.

V roku 1916 po vypuknutí vojny s Rumunskom boli niektoré rakúsko-uhorské útvary so zastúpením Slovákov prevelené aj na tento front. Od roku 1917 do konca prvej svetovej vojny sa do popredia dostalo ich nasadenie na talianskom fronte. Na margo tejto zaujímavej problematiky možno ešte dodať, že Slováci sa v rámci niektorých útvarov spoločnej armády, uhorskej vlastibrany a ďalších zložiek rakúsko-uhorskej armády dostali aj na západný, či albánsky front, do Palestíny a do niektorých iných „exotických“ oblastí. Napriek tomu, že v predvojnovom období bolo pomerne veľké množstvo Slovákov, ktorí rodnú obec počas svojho života opúšťali len v celkom výnimočných prípadoch, predpokladá sa, že takéto „cestovanie“ im nik nezávidel.

Ak sa vrátíme k talianskemu frontu, Slováci sa na toto bojisko dostávali postupne. Najskôr v niektorých delostreleckých a horských jednotkách, resp. v práporoch poľných strelcov, ktoré však boli nasadené na fronte v Alpách. Na rieke Soča ich markantnejšie zastúpenie priniesol až presun bratislavského 72. pluku a 71. pešieho pluku. Nasadené boli na strednom úseku frontu pri Vrtojbe v zostave 5. rakúsko-uhorskej armády generála Borooviča. V rámci tejto armády bojoval aj 14. pluk poľného delostrelectva z Bratislavy (62 % Slovákov) a 16. pluk poľného delostrelectva z Lučenca (27 % Slovákov). Ich „krst ohňom“ súvisí s 10. talianskou ofenzívou na Soči. „Slovenským“ jednotkám rakúsko-uhorskej armády sa za cenu veľkých strát podarilo odraziť prvý nápor vojsk 3. talianskej armády. Celkovo táto ofenzíva skončila veľmi problematickým talianskym územným ziskom v podobe 2 – 4 km hlbokého pásma, pričom straty na oboch stranách boli opäť pomerne veľké. Talianska armáda stratila približne 150 000 mužov a rakúsko-uhorská približne 130 000 mužov.

V nasledujúcej 11. ofenzíve (19. augusta 1917 – 13. septembra 1917) sa Talianom podarilo vytvoriť si až dvojnásobnú prevahu síl a zatlačiť rakúsko-uhorskú armádu južne a severne od Gorice.

POZNÁMKY

Po týchto dvoch ofenzívach boli rakúsko-uhorské jednotky vyčerpané a do istej miery aj demoralizované. V tejto situácii museli opäť pomôcť Nemci poskytnutím siedmich divízií. Spolu s ôsmimi rakúsko-uhorskými divíziami tak bola vytvorená nová nemecká 14. armáda pod velením generála von Belowa. Jej cieľom bolo prelomiť taliansky front v lokalite Kobarid. Úder, ktorý sa začal 24. októbra 1917 bol veľmi dobre naplánovaný. Smeroval z horského priestoru Bovec a Tolmin do tyla talianskej armády na Soči a spôsobil jej ťažkú porážku hraničiacu s debaklom.

Postup rakúsko-uhorskej armády do talianskeho tyla sa však nečakane zastavil na prírodnej prekážke – rieke Piave. V tomto priestore sa front dočasne stabilizoval až do októbra 1918.

Vo svojej poslednej ofenzíve na talianskom fronte, na spomínanej rieke Piave, nasadila rakúsko-uhorská armáda jednotky s väčším zastúpením Slovákov. Po dĺžke frontu v Taliansku boli vtedy rozmiestnené dve skupiny rakúsko-uhorských armád. Conradova na severe a Borojevičova na východe. Do Conradovej skupiny armád patrili 10. a 11. armáda a Borojevičovu skupinu tvorili 6. armáda a tzv. Sočská armáda. Pomocný útok na Brentu mala viesť 11. armáda. Veleniu tejto armády boli podriadené napríklad prešovský 67. peší pluk, 125. peší pluk a novovytvorený 307. vlastibranecký peší pluk. Všetky tieto útvary boli tvorené aj Slovákami.

Hlavný útok na Piave bol naplánovaný na 15. júna 1918 a mala ho viesť 6. armáda arcikniežaťa Jozefa a predovšetkým Sočská armáda generála Wurma. Aj v Sočskej armáde boli nasadené ďalšie jednotky so zastúpením Slovákov, napríklad trenčiansky 71. peší pluk, bratislavský 72. peší pluk a takisto prápory poľných strelcov č. 11. a 19.

Rakúsko-uhorské velenie verilo v plný úspech operácie. Jej strategickým cieľom mal byť prielom nepriateľského frontu, zničenie nepriateľskej armády, prekročenie rieky Pád, dosiahnutie francúzskych hraníc a prienik do tyla francúzskej armády. Plány rakúsko-uhorskej armády narušili jednak talianska spravodajská služba a takisto počasie (dažde).

Bitka na Piave sa začala 15. júna 1918 o 2. hodine 50. minúte. Pre úspech ofenzívy bol rozhodujúci druhý až štvrtý deň bitky, keď vrcholil boj o predmostie Ponte di Piave. Práve tu bojovali Slováci 71. a 72. pešieho pluku. Tieto pluky patrili k tým jednotkám, ktorým sa podarilo zdolať tri obranné pásma protivníka. Postúpili až k obci Martini, pričom napríklad len 71. peší pluk zajal 1 200 vojakov 3. talianskej armády.

Za osem dní krvavých bojov sa rakúsko-uhorská ofenzíva na Piave úplne vyčerpala. 23. júna vydalo rakúsko-uhorské velenie svojim jednotkám rozkaz stiahnuť sa za riekou do východiskových pozícií. Situácia sa tu znovu stabilizovala až do októbra 1918.

Vzhľadom na taliansky front rakúsko-uhorské velenie postupne zmenšovalo počty svojich jednotiek, pričom na začiatku októbra 1918 tu disponovalo už len 250 000 vojakmi.

Koncom októbra 1918 odmietli na talianskom fronte bojovať viaceré jednotky, aj bojové jednotky doplnované Slováckmi. Rovnako ako v zázemí tak aj na fronte sa začal postupný proces rozpadu rakúsko-uhorskej armády.

Významnú úlohu v tomto procese zohrali aj slovenskí vojaci 27. pešej divízie, ktorá dovtedy bojovala v zostave 11. armády v priestore Asiaga. V tomto priestore dobyli 24. októbra 1918 útočné jednotky francúzskej 24. divízie dôležitý bod rakúsko-uhorskej obrany na vrchu Mont Sisemol. V rovnaký deň v tejto lokalite odmietol nastúpiť do protiútok 25. pluk spoločnej armády z Lučenca s odôvodnením, že už nechcú bojovať za Rakúsko. Jeho vojaci žiadali o návrat domov, pričom sa zabarikádovovali vo svojom tábore. Zároveň sa im podarilo vyvolať podobnú odbojnú náladu aj v ďalších jednotkách 27. divízie. Vzburu sa potom preniesla aj na jednotky 38. vlastibraneckej divízie. Keď privolaný arciknieža Jozef večer 25. októbra 1918 osobne zistil skutočný stav vecí, dal veliteľstvu 11. armády rozkaz, aby boli jednotky oboch divízií okamžite vystriedané. Cisárovi pritom oznámil, že „je pravdepodobné, že ostatné jednotky urobia v najbližšej dobe to isté, pričom by jediným radikálnym riešením bolo čo najrýchlejšie uzavrieť prímerie, ak sa armáda nemá rozplynúť v boľševizme“. Vzbúreným divíziám bolo následne oznámené, že „cisár rozhodol“, že budú preložené do Uhorska. Správa, že sa košická 27. divízia vzbúrila a vynútila si stiahnutie z frontu, sa rozšírila a do 48 hodín vzbury zachvátili celý tirolský front. Rozkladný proces sa postupne rozšíril na celý taliansky front rakúsko-uhorskej armády. Dohodová ofenzíva tak rakúsko-uhorskú armádu na talianskom fronte v priebehu niekoľkých dní úplne rozbila.

Slováci sa po rozpade frontu postupne spolu s ostatnými bývalými príslušníkmi rakúsko-uhorskej armády začali vracieť do svojich domovov. Mnohí z nich sa práve počas tohto návratu útržkovito dozvedali, že 28. októbra 1918 bola v Prahe vyhlásená Československá republika.

4 V NÁHRADNÝCH JEDNOTKÁCH RAKÚSKO-UHORSKEJ BRANNEJ MOCI

Vzhľadom na organizáciu rakúsko-uhorskej armády v zázemí treba uviesť, že v monarchii počas prvej svetovej vojny existovalo 16 vojenských veliteľstiev. Z toho na území Slovenska boli dve veliteľstvá spoločnej armády – v Bratislave a v Košiciach. Vzhľadom na uhorskú vlastibranu boli dve oblastné veliteľstvá dislokované rovnako do Bratislavy a Košíc.

Pokiaľ išlo o dislokáciu náhradných práporov, ktorých hlavnou úlohou bolo dopĺňať poľnú armádu, dochádzalo v priebehu vojny k zmenám v ich sídle. Skoro 60 % náhradných jednotiek rakúsko-uhorskej armády bolo v priebehu vojny redislokovaných. Jedným z dôvodov týchto zmien bolo pomerne časté poverovanie asistenč-

POZNÁMKY

nými úlohami. Rozhodujúce boli však najmä nacionálne dôvody. Napriek opatrnosti v tejto dislokačnej politike sa velenie rakúsko-uhorskej armády nevyvarovalo rôznych protichodných výsledkov. Nielen na územie Slovenska, ale i do iných oblastí v Uhorsku obývaných Slovákami (napríklad v Békešskej Čabe) sa dostali napríklad českí vojaci.

V porovnaní s predvojnovým stavom boli z územia dnešného Slovenska redislované viaceré náhradné jednotky. Bol to napríklad náhradný prápor 12. pešieho pluku, ktorý bol presunutý z Komárna do Zrenjaninu vo Vojvodine, 19. prápor poľných strelcov bol redislovaný z Košíc do Užice alebo náhradný prápor pluku 67 bol presunutý z Prešova do Užhorodu (odkiaľ sa ešte v prvej polovici roku 1918 vrátil späť). Náhradný prápor trenčianskeho 71. pešieho pluku spoločnej armády bol najskôr premiestnený z Trenčína do sedmohradského Szászvárosa (dnes Orastie), neskôr do Kragujevacu v okupovanom Srbsku a napokon po vzbure do sedmohradskej Bystrice.

Na začiatku vojny v auguste 1914 boli poľné pluky, ktoré odišli na front dopĺňané pochodovými práporami, ktoré absolvovali skrátený výcvik v náhradných jednotkách. Už v priebehu ich výcviku boli vydané ďalšie pokyny na vytváranie nových pochodových práporov. Počas celej prvej svetovej vojny bola rakúsko-uhorská armáda priamo na fronte dopĺňaná formou pochodových práporov. Posledné pochodové prápory, označované rímskymi číslami, odišli na front v polovici septembra 1918. V porovnaní s rokom 1914 však pre rakúsko-uhorskú armádu kvantitatívne neznamenali rovnaký prínos.

5 VZBURY SLOVÁKOV V RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDE

Už bolo spomenuté, že najmä v prvých dvoch rokoch trvania prvej svetovej vojny nasadenie Slovákov na jej frontoch bolo jednotlivými veliteľstvami rakúsko-uhorskej armády hodnotené prevažne pozitívne. V záverečnej fáze v rokoch 1917 – 1918 bola situácia už do istej miery odlišná. Na to malo vplyv najmä rapídne zhoršovanie zásobovania armády, vyčerpávajúce bojové operácie, zlá hospodárska situácia, ale aj niektoré politické momenty. Ďalším veľmi dôležitým faktorom, ktorý mal vplyv na vznik revolt bol návrat bývalých rakúsko-uhorských zajatcov z Ruska na základe podmienok mieru uzavretého v Brest – Litovsku. Do konca júna 1918 sa z takmer jeden a pol milióna rakúsko-uhorských vojakov zajatých na ruskom fronte vrátilo okolo 517 000 tisíc. Medzi nimi bolo aj okolo 70 000 Čechov a Slovákov. Rakúsko-uhorské velenie malo s týmito navrátilcami nemalé problémy. Na jednej strane velenie počítalo s ich opätovným nasadením na fronte, na strane druhej sa obávalo prílevu revolučných ideí a takisto nákazlivých chorôb (najmä moru). Potreby armády však diktovali opätovné nasadenie týchto bývalých zajatcov na frontoch. A tu vznikali vhodné predpoklady pre napätie, ktoré vo viacerých prípadoch vyústilo do vzbúr.

Modelovým príkladom ohľadom vzbúr rakúsko-uhorskej armády je už spomínaný trenčiansky 71. peší pluk. V roku 1914 sa vyznamenal v bojoch pri Krašniku, Polichne a pred Lublinom, čo veľmi pozitívne hodnotil aj jeho vtedajší veliteľ plukov-

ník Zikmund Prey. Večer 2. júna 1918 došlo ku vzbure náhradného práporu tohto pluku v srbskom Kragujevací. Dôvody tejto vzbury boli rôzne. Jednak to bol návrat vojakov z ruského zajatia na jar 1918 predchnutých revolučnými ideami, ktorí boli zaradení do náhradného práporu. Ďalej to bola zlá zásobovacia situácia v náhradnom prápore, národnostná polarita medzi dôstojníkmi a mužstvom, tvrdosť výcviku s perspektívou nasadenia na fronte atď. Vzburá prebehla živelne vo večerných hodinách, pričom je zaujímavé, že sa do nej miestne civilné srbské obyvateľstvo nezapojilo. Vedenia vzbury sa postupne ujímali navrátilci, šikovateľ Viktor Kolibík, čatár Ján Hudec, slobodník Pavol Kleniar, vojak Dionýz Jesenský a ďalší.

Problémom vzbury bolo, že vzbúrenci nenašli v kasárňach dostatok streliva a nedokázali využiť moment prekvapenia. Nepodarilo sa im na svoju stranu získať vojakov iných národností náhradného práporu, čo umožnilo jeho veliteľovi podplukovníkovi Marxovi realizovať rozhodné protiopatrenia. Podarilo sa mu napríklad zabrániť, aby sa vzbúrenci zmocnili zásob streliva a guľometov v sklade, ktorý bol mimo kasární. Izoloval povstalecké centrum v kasárňach od vzbúrencov v meste a potom zaútočil na kasárne. Napriek obrovskej palebnej prevahe sa povstalci postavili na aktívny odpor. Paľba diel a ťažkých guľometov nútila vzbúrencov, aby sa kryli v kasárenských budovách a v ich najbližšom okolí. Strelbou z pušiek a hádzaním ručných granátov však dlho znemožňovali útočníkom priblížiť sa k týmto objektom. Pre absolútny nedostatok streliva (v kasárenských skladoch boli prevažne cvičné náboje) ich odpor v posledných nočných hodinách evidentne slabol a ráno 3. júna 1918 krátko pred piatou hodinou útočiace jednotky vnikli do kasární. Asi 50 povstalcov utieklo, no postupne ich pochytili. Bilancia tvrdého odporu slovenských povstalcov bola krvavá. V boji padli piati vzbúrenci, traja boli ťažko ranení. Na základe stanného súdu bolo 44 účastníkov tejto vojenskej vzbury popravených dňa 8. júna 1918 v Kragujevací na miestnej vojenskej strelnici.

K ďalším vzburám menšieho rozsahu, na ktorých sa zúčastnili Slováci došlo v tomto roku však aj pri niektorých iných jednotkách. Už koncom apríla 1918 sa napríklad vzbúрили navrátilci náhradného práporu 12. pešieho pluku v mestečku Zrenjanin (vo Vojvodine). Dôvodom bola najmä zlá strava mužstva a nedostatok hodnotných výstrojných súčiastok. Vzbúrencov sa podarilo „upokojiť“ až potom, keď boli na nich namierené zbrane guľometnej stotiny.

Ďalšia podobná vzburá sa odohrala 21. – 23. mája 1918 v rámci náhradného práporu 15. vlastibraneckého pešieho pluku v Trenčíne. Aj za touto revoltou stáli navrátilci z ruského zajatia. Navrátilci v rezolúcii žiadali lepšie zaobchádzanie zo strany dôstojníkov, kvalitnejšiu stravu, lepšie rovnošaty a prepustenie svojich druhov z väzenia. Taktizovaním a sľubmi sa veleniu náhradného práporu podarilo vzbúrencov v Trenčíne upokojiť.

O niekoľko dní neskôr sa vzbúрили slovenskí i maďarskí príslušníci náhradnej stotiny 29. práporu poľných strelcov z Lučenca. Išlo zväčša o roľníkov pochádzajúcich z Gemersko-malohontskej župy. 28. mája mali vojaci náhradnej stotiny nastúpiť na ranný rozkaz, no odmietli jeho vykonanie. Zástupcovia vojakov nadriadenému

POZNÁMKY

tlmočili požiadavky na zlepšenie stravy a povolenie pohybovať sa po dennom zamestnaní až do večierky v okruhu svojich rodín. Prítomný inšpekčný dôstojník medzitým vyhlásil pohotovosť 1. a 2. pochodovej stotine, pričom pod hrozbou použitia zbraní zlomil ich odpor.

Rozhodne dramatickejší priebeh mala vzburá slovenských navrátilcov náhradného práporu 72. pešieho pluku, ktorá sa odohrala 5. júna 1918 v Bratislave. K vzburé došlo na nádvorí Vodných kasární, kde sa zhromaždilo viac ako 300 navrátilcov, ktorí sa vrátili z dovolenky. Išlo výhradne o Slovákov. Nastupujúci navrátilci boli bez zbraní a mali ich práve vystrojiť. Keď vyhlásili nástup, vojaci sa vzbúrili s výkrikmi „My chceme dovolenku, a nie nástup!“ Avšak službukonajúci rotmajster trval na vykonaní rozkazu a pristúpil k najbližšie stojacemu navrátilcovi, aby ho určil na raport. Vtedy sa navrátilci s mohutným „Hurá“ vrhli na rotmajstra a zbili ho. Veliteľa stotiny tiež privítali vyhrážkami, no ten ihneď vyhlásil poplach, dal nastúpiť maďarské a nemecké čaty práporu a postaviť dvadsaťčlenný poddôstojnícky oddiel. S jeho pomocou sa podarilo vzbúrencov izolovať, ich odpor zlomiť a vodcov uväzniť. Na základe stanného práva boli hlavní organizátori vzbury Martin Jursa a Ján Škapík 10. júna 1918 popravení na Bratislavskom hrade.

Úplne na záver prvej svetovej vojny došlo k obdobne tragickým udalostiam aj v Prešove. Viacerí vojaci náhradného práporu 67. pešieho pluku po tom, čo sa 31. októbra 1918 dozvedeli o konci vojny, vyrabovali obchody na Hlavnej ulici. Na základe stanného práva boli 40 vojaci a dvaja civilní občania popravení priamo pri stene katolíckeho kostola na Hlavnej ulici.

Tieto tragické udalosti z 31. októbra na 1. novembra 1918 v Prešove, ktoré vošli do povedomia ako prešovská vzburá, už priamo súviseli s prevratovými udalosťami na Slovensku. Svojim charakterom mali bližšie k živelným revoltám civilného obyvateľstva než k vzburám navrátilcov z ruského zajatia.

Osobitnou kapitolou v rámci odporu proti rakúsko-uhorskej brannej moci boli dezertéri, ktorí sa skrývali na rôznych miestach v obciach i na vidieku. Už začiatkom roku 1918 sa organizovali raziť dezertérov a osoby vyhýbajúce sa vojenskej službe. Minister vlastibrany inštruoval podriadené veliteľstvá, aby tieto akcie koordinovali s veliteľstvami spoločnej armády. Len v Bratislave v druhej polovici marca 1918 zadržali vyše 600 zbehov. Podľa niektorých údajov najväčším strediskom týchto tzv. zelených kádrov na území dnešného Slovenska boli lesy v okolí Bratislavy. V tomto priestore sa koncom vojny zhromaždilo až okolo 4 000 dezertérov.

Ak do septembra 1918 boli v denných rozkazoch náhradných útvaroch pravidelne uvádzané mená vojenských osôb, ktoré svojvoľne opustili vojenskú posádku, od októbra 1918 vojenské orgány na túto aktivitu v podstate rezignovali. Dezercie v rámci náhradných jednotiek vtedy nadobudli už masový charakter. Aj to bolo dôvodom, prečo niektoré vojenské posádky na území dnešného Slovenska prestali existovať už koncom septembra 1918. Fenomén dezertérstva inak našiel uplatnenie aj v slovenskej krásnej literatúre po prvej svetovej vojne.

6 ZÁVER

POZNÁMKY

11. novembra 1918 v železničnom vagóne v Compiègne podpísalo Nemecko bezpodmienečnú kapituláciu. Prvá svetová vojna, ktorej sa zúčastnilo 1,5 miliardy obyvateľstva sa skončila.

Z územia dnešného Slovenska bolo do rakúsko-uhorskej armády zmobilizovaných približne 400 000 vojakov. Ohľadom strát sa uvádza, že ich padlo okolo 69 000 a vyše 61 000 bolo trvale zmrazených. Ďalšie tisíce zostali nezvestných, pričom z právneho hľadiska sa ich osud riešil do konca dvadsiatych rokov 20. storočia, keď boli úradne vyhlásení za mŕtvych.

Vzhľadom na vojenské dejiny Slovenska predstavuje prvá svetová vojna zaujímavý, ale napriek tomu stále málo známy fenomén. Pomerne málo informácií máme napríklad o živote vojakov na fronte, o fungovaní podnikov dôležitých pre zbrojnú výrobu, o kolapse rakúsko-uhorskej armády v zázemí a takisto o posledných týždňoch fungovania rakúsko-uhorskej vojenskej a civilnej správy už po vyhlásení Československej republiky v roku 1918.

Slováci v rokoch 1914 – 1918 obliekali rovnošatu rakúsko-uhorskej armády, v menšej miere i československých légii. V rámci rakúsko-uhorskej armády bojovali najmä v prvých rokoch „Veľkej“ vojny statočne a s obdivuhodným elánom. V jej závere sa aj v prípade slovenskej účasti prejavila vyčerpanosť reprezentovaná vojenskými vzburami a odmietaním poslušnosti. Tí slovenskí vojaci, ktorí v priebehu vojny narukovali do rakúsko-uhorskej armády a prežili frontové nasadenie sa po skončení vojny vracali do Československej republiky. Pre tých, ktorí sa nestali príslušníkmi légii ostávala aspoň drobná útecha, že vojnu prežili.

Už bolo spomenuté, že najmä v prvých dvoch rokoch trvania prvej svetovej vojny bolo nasadenie Slovákov na jej frontoch hodnotené prevažne pozitívne. V záverečnej fáze v rokoch 1917 – 1918 bola situácia do istej miery odlišná, čo sa dotýkalo aj iných národností slúžiacich v rakúsko-uhorskej armáde. Na to malo vplyv najmä rapídne zhoršovanie zásobovania armády, vyčerpávajúce bojové operácie, zlá hospodárska situácia a taktiež ďalšie momenty.

Záverom možno ešte skonštatovať, že v dôsledku zmien na konci prvej svetovej vojny a rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie sa prvýkrát objavil aj termín geografický a politický pojem Slovensko, ktorý dovtedy neexistoval. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím sa v konštituovanej Československej republike zároveň diametrálne k lepšiemu zmenili podmienky existencie slovenského národa.

Takto na základe samourčovacieho práva začal de iure existovať samostatný československý štát, v ktorom Slováci našli záchranu pred hrozbou straty národnej existencie.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

FUČÍK, J.: *Piava 1918*. 2. vyd. Praha : Havran, 2013. 304 s. ISBN 978-80-87341-13-1.

HRONSKÝ, M.: *Vzbura slovenských vojakov v Kragujevci*. 1. vyd. Martin : Osveta, 1982. 184 s.

HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska : IV. zväzok 1914 – 1939*. Bratislava : MO SR, 1996. ISBN 80-88842-05-0.

JUNG, P.: *Rakousko-uherská armáda za první světové války*. 1. vyd. Praha : Computer Press, 2007. 103 s. ISBN 978-80-251-1520-6.

KORBA, M.: Bojové operácie v okolí Humenného a Medzilaboriec. In: DROBŇÁK, M. - KORBA, M. - TURIK, R.: *Mementá prvej svetovej vojny, Diel I. : Cintoríny v okresoch Humenné a Medzilaborce*. Humenné : Redos, 2008. 104 s. ISBN 978-80-969233-8-0.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov XI b – Slováci v prvej svetovej vojne 1914 – 1918. 1. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010. 359 s. ISBN 978-80-8119-027-8.

KOVÁČ, D., et al.: *Slovensko v 20. storočí, druhý zväzok : Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava : Veda, 2008. 323 s. ISBN 978-80-224-1014-4.

KOVÁČ, D., et al.: *Slovensko v 20. storočí, prvý zväzok : Na začiatku storočia 1901 – 1914*. 1. vyd. Bratislava : Veda 2004. 292 s. ISBN 80-224-0776-3.

SEGEŠ, V., et al.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov slovom a obrazom*. Bratislava : MO SR, 2013. 407 s. ISBN 978-80-89523-18-4.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte percentuálne zastúpenie Slovákov v rakúsko-uhorskej armáde pred 1. svetovou vojnou.
2. Zhodnoťte účasť Slovákov na frontoch prvej svetovej vojny v rakúsko-uhorskej armáde.
3. Charakterizujte vojnové udalosti 1914 – 1915 s dôrazom na územie dnešného Slovenska.
4. Uvedte dôvody a priebeh vzbury v Kragujevci.
5. Uvedte ďalšie vzbury slovenských vojakov v rakúsko-uhorskej armáde počas prvej svetovej vojny.

PERSONÁLNY ÚRAD OS SR

ODDELENIE VÝCHOVNÝCH A KULTÚRNYCH ČINNOSTÍ

VYHLASUJE

celorezortné súťažné prehliadky

Galéria MIL 2014

Kategórie: 1. Maliarstvo, sochárstvo
2. Úžitkové umenie
3. Detská tvorba

VideoAtak 2014

Kategórie: 1. OS SR videoobjektívom
2. Voľná tvorba

Litera 2014

Kategórie: 1. Poézia
2. Próza

FotoAtak 2014

Kategórie: 1. Moja odbornosť
2. OS SR fotoobjektívom
3. Voľná tvorba

Uzávierka súťažných prehliadok - 15. október 2014

BEZÁČNIK MINISTERSTVA OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

www.osveta.mil.sk

www.personal.mil.sk

ISBN 978-80-89609-06-2

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY

POZNÁMKY